

1667-2023
356
anys
DOCUMENTATS

Història de la festa de
SANT ANTONI ABAT
A CALDES DE MONTBUI

1667-2023
356
anys
DOCUMENTATS

1935. Els quatre banderers, també coneguts com a portabanderes, ostenten un gran protagonisme en la celebració.
FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

Història de
la festa de

SANT
ANTONI
ABAT

A CALDES DE MONTBUI

EDICIÓ

Ajuntament de Caldes de Montbui

COMISSARIAT, RECERCA HISTÒRICA I TEXT

Dra. Laia Soler Moreno

COORDINACIÓ

Anna Monleón i Esterli

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

Marc Barrobés i Meix

DISSENY GRÀFIC

AT comunicació

IMPRESSIÓ

Igrafic

ISBN 978-84-09-49121-6

Dipòsit Legal B 6428-2023

THERMALIA

MUSEU D'ART I PATRIMONI
OFICINA DE TURISME

1921. Concentració de banderers i carros de tracció animal davant de l'església. El pas del temps ha propiciat la substitució de les bèsties per la tracció mecànica.

FOTOGRAFIA: ANITA GISPert VILA

1967. Comitiva de banderers passant per davant de la plaça de l'Àngel.

FOTO: JOSEP POCH MONSERRAT

Quan el Museu Thermalia va començar a treballar en les opcions d'exposicions de l'any 2023 es va posar sobre la taula una dada amb molta entitat per ocupar les parets de la Sala Sebastià Badia: **els 150 anys de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui**.

Aquesta efemèride va creuar els destins de la direcció del museu i de la **doctora en Història de l'Art, calderina i activista del Sant Antoni calderí, Laia Soler Moreno**. Poc podíem imaginar que la recerca, la constància, la meticulositat i l'estima per les nostres tradicions, d'una part i de l'altra, ens descobriren una altra dada important: **els 356 anys de la Confraria de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui**.

Encara no hem superat la sorpresa de constatar que la vila ha estat més de tres segles i mig alimentant aquesta tradició i que la nostra festa encara és capaç d'omplir de carros, balls i cavalls els carrers i les places, gener rere gener. La descoberta és tan rellevant que ens ha motivat a donar continuïtat a l'exposició editant aquest catàleg.

El ***Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*** és el document inèdit, de gran valor històric i patrimonial, que es conserva a l'**arxiu de l'església de Santa Maria de Caldes de Montbui** i que va permetre a la doctora Soler documentar aquesta dada.

El catàleg que teniu a les mans documenta el moment en què calderins i calderines vam constatar que vivim en un municipi altament implicat en l'impuls de la tradició catalana **dels Tres Tombs i del Ball de Plaça**.

Felicito sincerament el Museu Thermalia, per la feina rigorosa i excel·lent que ha fet, i la comissària de l'exposició, per haver sabut plasmar aquest relat i haver contribuït a la divulgació, al prestigi i al coneixement de la festa. També agraeixo a l'hereva d'aquella Confraria, a la Facultat de Sant Antoni, que continuï al capdavant d'un esdeveniment genuïnament català i calderí. Gaudiu del catàleg! **Ens retrobem cada gener a la festa de Sant Antoni Abat!**

Isidre Pineda i Moncusí

ALCALDE DE CALDES DE MONTBUI

1967. Premis que la Facultat dona als millors carros guarnits.
Els rètols eren pintats pel pintor Antoni Pieres.
FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

Cent cinquanta anys és la dada històrica que ens ha portat a fer aquesta exposició amb un recull de tota la feina feta des que es varen conèixer les primeres referències escrites. Documents històrics, vestimentes, estris, imatges inèdites per a molts i quotidianes per a molts d'altres, omplen aquesta mostra.

Buscar els orígens pot ser feixuc i sorprenent alhora. Una feina feixuga i **un resultat sorprenent**. Unes ganes imperatives de saber més que han donat el seu fruit. Ara en sabem més; i és bo prendre nota pública perquè la informació, aquesta informació tan valuosa i tan recent, no es perdi pel camí. Hem treballat conjuntament diferents organismes, amb l'Ajuntament al capdavant, fins arribar aquí, utilitzant recursos, hores, feina i dedicació gairebé exclusiva. Per això voldria donar les gràcies a totes les persones i institucions implicades, que han facilitat la feina de la doctora en Història de l'Art i comissària de l'exposició, Laia Soler, per donar llum a tot allò que estava guardat.

És un goig per a la Facultat saber que 356 anys avalen l'existència de la festa.

Això ha de marcar el nostre futur, i estic segur que les juntes de la Facultat, amb coneixement de causa, ho sabran gestionar com cal. Només em queda desitjar que, de la mà de la Laia Soler, gaudiu de l'exposició amb tots els seus detalls, així com del text d'aquest catàleg, que n'amplia el discurs.

Gràcies a tots.

Joan Bellavista

PRESIDENT DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT

AGRAÏMENTS

El present projecte ha comptat amb la col·laboració i la implicació de moltes persones i institucions, les quals mereixen un profund agraïment.

A l'Ajuntament de Caldes de Montbui i al seu alcalde, Isidre Pineda Moncusí, per voler fer honor a la festa de Sant Antoni Abat amb una exposició al museu municipal i confiar en mi per comissariar-la.

A Thermalia, Museu de Caldes de Montbui, per acollir dita exposició i vetllar pel seu correcte desenvolupament. Ha estat un plaer treballar amb la directora de la institució, Anna Monleón Esterli, així com amb la resta de l'equip: Oriol Castillo Castells, Raquel Costa Soler, Francesca M. Lliteres, Marta Luque Morales, Anna Mas Casals i Jordi Montsalvatge Serra. Igualment, cal reconèixer la valuosa intervenció d'altres professionals: Pep Gaspar Blancafort, pel disseny gràfic a través d'AT Comunicació; Montserrat Bargalló Sánchez, pel muntatge de la indumentària als maniquins i les seves apreciacions sobre els teixits; Isabel Bargalló Sánchez, pel suport a aquest muntatge; i Clara Alibés, pel condicionament i preparació de la documentació exposada.

Als membres de la Junta de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui, per contribuir tan positivament a la investigació, prestar objectes a l'exposició i mantenir viva

---

Exposició *Història de la festa de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui: 1667-2023, 356 anys documentats*, al Museu Thermalia de Caldes de Montbui

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

la festa any rere any: Joan Bellavista Pañach, Jordi Canet Casabayó, Josep Alsina Puigdomènech, Xavier Torras Roca, Artur Rodríguez Pedragosa, Albert Pla Vinyallonga, Joan Clotet Puigdomènech, Josep Coll Ventura, Antoni Pérez Ordoño, Miquel Vicente López, Albert Sanmartí Pujol, Josep Solé Roca, Antoni Bonora de Sans, Xavier Alsina Puigdomènech, Joan Soler Vallsmadella, Montserrat Sala Navarro, Maria Coll Garcia i Pol Vivancos Laorden.

A la parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui, concretament al seu rector, Mn. Alejandro Cantero, i al misaïre Joan Soley, per la seva important col·laboració en la descoberta del llibre de la Confraria de Sant Antoni Abat, conservat a l'arxiu de l'església.

A tots els arxius consultats i a les persones que hi treballen, per l'ajuda dispensada: l'Arxiu Municipal de Caldes de Montbui, amb Esther Sánchez Alameda; l'Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, amb Sira Comamala; i l'arxiu de dansa catalana de l'Esbart Català de Dansaires, amb Montserrat Garrich Ribera. També cal esmentar l'arxiu particular de Raimundo Garcia Carrera, gran coneixedor de la història de Caldes.

Als comerços calderins que han contribuït de diverses maneres: Argenta Joies, determinant el material d'una de les peces exposades; Caligraf, compartint fotografies escane-

jades del fons de la Facultat de Sant Antoni Abat; Cladellas Moda, prestant els maniquins necessaris; L'Espiga d'Or, proporcionant els panets per als coves; Fotografia Poch, facilitant fotografies antigues del poble; i Soler Teselen, aportant material de suport per a l'exposició.

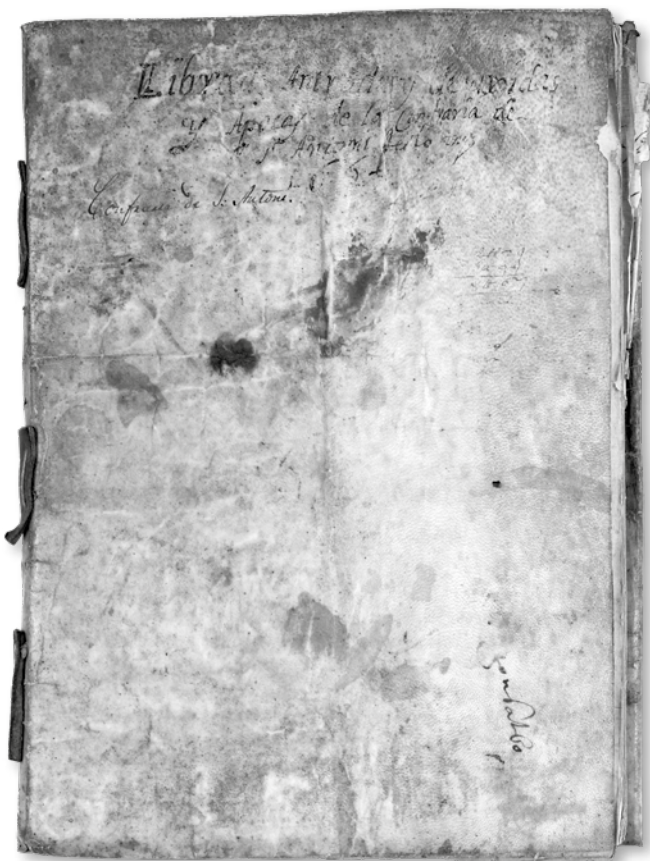
I, per últim, a les persones que han ofert la seva ajuda de manera completament desinteressada, prestant objectes, imatges, el seu testimoni, dades i comentaris d'interès, etc.: Antoni Ambròs, Pepi Badia, Montserrat Baulenas, Montserrat Blancafort, Mn. Xavier Blanco, Andreu Brunat, Joaquim Campistron, Carme Canals Valldeoriola, Imma Cuscó Pallarès, Laia Cuscó Pallarès, Quim Dasquens Díaz, Antoni Font Montpart, Maria Francisco Torras, Joan Eusebi García Biosca, Ramon Gaspar, Carme Germà Vila, Anna Gispert, Marina Gutiérrez, Mari Jiménez, Ascensi Laglera Canals, Maria Martínez, Dra. Sofia Mata De la Cruz, Rosabel Mateu, Anna Miquel Estadella, Marisa Moreno Fontal, Laia Muntal Mas, Vicenta Pallarès Castelló, Montse Pallasé, Antoni Pieres, Carme Polo, Dr. Aitor Quiney Urbieta, Aleix Rifà Beltran, Aleix Rifà Quiñonero, Gerard Rodríguez Sánchez, Francesc Sagalés, Josep Maria Sanromà, Maite Santacreu Tura, Xavier Serrat Blancafort, Marc Soler Gutiérrez, Jordi Soler Moya i Carme Vila Serra.

PRESENTACIÓ

Aquesta recerca històrica forma part del treball de comissariat de l'exposició temporal "Història de la festa de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui: 1667-2023, 356 anys documentats" al Museu Thermalia de la mateixa vila, inaugurada el 12 de febrer de 2023. Gràcies a aquesta investigació s'han pogut aportar noves dades dels orígens de la celebració, així com traçar un recorregut per tots els seus actes al llarg de tres segles i mig d'història.

El cert és que la festivitats de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui té molta tradició i antiguitat. Concretament, se'n poden demostrar 356 anys d'existència des de la primera referència documental trobada, corresponent a 1667 i continguda en el llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat, la qual fou organitzadora de la festa en els seus orígens. Aleshores, els seus actes principals eren marcadament religiosos; mostren la devoció professada per traginers i pagesos en atenció al seu sant patró, per tal d'assegurar-se la seva protecció.

És cap a finals del segle XIX quan es comença a perfilar la celebració tal i com la coneixem avui en dia, gràcies a la crònica escrita pel compositor i escriptor calderí Climent Cuspinera Oller (1842-1899) a la seva *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*, publicada per primer cop el 1873 i amb tres edicions més els anys 1884, 1893 i 1899. Aleshores ja s'hi havia inclòs una dansa típica de la vila que, en un principi, no formava part de la diada de Sant Antoni. Es tracta de l'Entrada de Ball, que esdevingué exclusiva de la festa i que amb el pas del temps es va

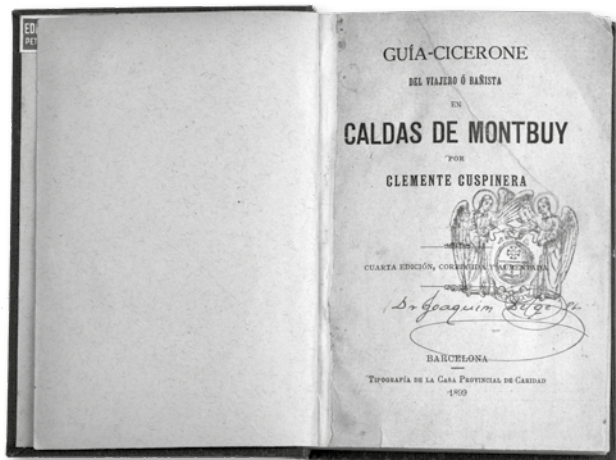

Coberta del *Llibre de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*.

Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui.

És el llibre d'actes i de comptes de l'antiga Confraria de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

FOTOGRAFIA: PEP GASPAR

Portada de la *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy* escrita per Climent Cuspiner Oller i editada a Barcelona per la Tipografia de la Casa Provincial de Caridad l'any 1899 (4a edició). Museu Thermalia de Caldes de Montbui. L'exemplar va pertànyer al sacerdot Joaquim Delger Bueno.

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

anar simplificant fins a resultar en el Ball de Plaça que es coneix avui en dia.

Al llarg del segle XX, la diada va experimentar un significatiu creixement, apostant per canviar el dia establert pel calendari del santoral, que és el 17 de gener, pel diumenge següent: d'aquesta manera s'assegurava una major participació de tothom, més enllà de les persones que hi estaven més vinculades, que eren els traginers i els pagesos. No obstant, aquesta voluntat de popularització va anar també acompanyada d'una aposta per la magnificència i el lluïment, cosa patent en la dictadura franquista entre 1939 i 1975 i també en la resta del se-

gle. En aquest període és determinant la relació de la Facultat de Sant Antoni Abat, associació hereva de l'antiga confraria, amb el Casino de Caldes, entitat cultural que allotjava alguns dels actes més importants de la festivitat i que encara ho fa avui en dia. Malauradament, aquesta línia d'investigació no s'ha pogut seguir, ja que la petició de consulta de l'arxiu del Casino ha estat denegada.

Com es pot apreciar, la festa és viva i ha anat evolucionant i creixent al llarg del temps, sempre mantenint el seu caràcter tradicional. En el present, forma part del Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya, tot oferint un complet i variat programa consistent en uns actes previs, una missa, la cavalcada dels Tres Tombs, la ballada del Ball de Plaça i un acte final de canvi de bandera. La continuïtat està assegurada gràcies a la incansable labor de la Facultat de Sant Antoni Abat, que vetlla pel correcte funcionament de la festivitat, amb el repte d'interpel·lar les noves generacions.

Enguany, la celebració del 150è aniversari, comptant des de la referència més antiga que es coneixia de l'any 1873, ha motivat un seguit d'iniciatives, entre elles l'exposició al Museu Thermalia de Caldes de Montbui. La investigació que en forma part ha pogut aportar llum sobre els orígens de la celebració, dels quals se'n coneixia ben poc, determinant que es tracta de 356 anys i no de 150. És un motiu més d'alegria en un any molt important per a la festa com és el 2023, en què Caldes de Montbui ha estat proclamada Capital dels Tres Tombs de Catalunya.

Al llarg de tot aquest estudi s'aportarà una visió històrica del conjunt de la celebració de Sant Antoni Abat a Caldes, des del segle XVII fins a l'actualitat, així com una explicació de les seves diferents parts, tot posant l'accent en els canvis implementats i en les anècdotes més interessants.

SANT ANTONI ABAT I L'ORDE DELS ANTONIANS

La festivitat tractada és de caire religiós i està dedicada a Sant Antoni Abat, també conegut com a Sant Antoni de Viana, del Porquet o dels Ases. La seva festa és el dia 17 de gener i, juntament amb la de Sant Maure Abat i la de Sant Pau Ermità, s'escau dins dels set dies coneguts com a "la setmana dels barbuts", perquè tots tres porten barba.¹ Aquesta setmana es considera popularment la més freda de l'any.

Sant Antoni Abat era un sant eremític que va viure al desert de la regió de Tebaida (Egipte), on es retirà en solitud i s'entregà a la contemplació i a la penitència. La iconografia el mostra amb diversos atributs característics, que són una llarga barba blanca fruit de la seva vida eremítica, un hàbit fosc propi de l'orde dels antonians, un llibre que representa la regla d'aquest mateix orde, un bàcul o bastó abacial del qual en sol penjar una petita campana (que també pot aparèixer penjada del coll del sant), una foguera, membres amputats i una truja que l'acompanya. La rellevància dels quatre darrers trets iconogràfics bé mereix una explicació detallada que ajudarà a comprendre els orígens històrics de la festa.

Per començar, la campaneta fa al·lusió a la protecció del sant envers les malalties infeccioses, especialment les que varen assolir la població en època medieval, com ara la pesta, la llebrosia o l'ergotisme. De fet, els malalts de lepra eren temuts i rebutjats per la societat i se'ls obligava a portar una campana per advertir de la seva presència.

La relació del sant amb aquest tipus de mals està lligada amb el seu propi orde, els antonians, fundat l'any 1095 pel noble francès Guérin de Valloire² i que era una comunitat hospitalària destinada a guarir els afectats de les patologies anteriorment mencionades, especialment l'ergotisme. Tanmateix, cal dir que la campaneta també podria servir perquè el sant foragités els dimonis que l'assetjaven al desert.

Precisament, el segon atribut a tractar, la foguera, és el símbol del "foc de Sant Antoni", que era la manera popular de denominar antigament l'ergotisme, una malaltia molt comuna a l'Edat Mitjana. Es tractava d'una intoxicació deguda a un fong present al sègol banyut³ que produïa una sensació de cremor a les extremitats, d'aquí la representació com a foc. En realitat, els teixits d'aquestes es necrosaven i apareixia la gangrena, cosa que en forçava l'amputació. Així doncs, no és d'estranyar que un altre atribut de Sant Antoni Abat siguin diversos membres amputats, ja que fa al·lusió a les operacions que es practicaven als hospitals del seu orde.

Per últim, la darrera característica a tractar, i que marca la identitat del sant, és la truja, que sempre l'acompanya i està relacionada amb un dels seus miracles. Segons la llegenda, malgrat practicar la vida eremítica, va fer una visita a Barcelona per tal de posar remei a una malaltia que patia la filla del governador. En aquesta ciutat, una truja li acostà un dels seus porquets, que coixejava, perquè el guarís,

1 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 466.

2 Sierra i Valentí, Xavier. "El retaule de Sant Antoni Abat, l'ergotisme i els antonians." *Gimbernat* 75 (2021): 169-180. Pàg. 173.

3 *Ibid.*, pàg. 170.

Bàcul

Bastó portat pels abats i altres estaments eclesiàstics com a símbol d'autoritat.

Campaneta

La congregació dels antonians gestionava hospitals on es tractaven malalties infeccioses, com ara l'ergotisme o la lepra. Els malalts d'aquesta última, en època medieval, estaven obligats a portar una campaneta per advertir del seu pas. El sant també la porta com a record del seu paper protector contra l'afecció o bé per foragitar els dimonis al desert.

Hàbit

Túnica fosca, llarga i amb caputxa. És la indumentària pròpia de l'orde de Sant Antoni, també dit dels antonians, fundat cap a finals del segle XI a França.

Foc de Sant Antoni

Manera col·loquial de designar la malaltia de l'ergotisme, que provocava cremor a les extremitats. Era molt freqüent a l'Edat Mitjana i el sant n'era protector.

Membres amputats

En època medieval, els malalts d'ergotisme podien patir amputacions, que eren practicades als hospitals de l'orde dels antonians.

Barba

La seva llarga barba blanca és fruit de tota una vida eremítica i solitària al desert de la regió de la Tebaida, a Egipte, país d'on és originari.

Llibre

Representa la regla per la qual es regia l'orde de Sant Antoni.

Truja

La llegenda afirma que Sant Antoni visità Barcelona per curar la filla del governador. A la ciutat trobà una truja que portava un porquet esguerrat, el qual guarí miraculosament. Com a mostra d'agraïment, l'animal sempre l'acompanyà. Per aquest motiu també és conegut com a Sant Antoni del Porquet i es considera el patró dels animals. Per extensió, també ho és dels oficis que hi estaven vinculats, com els dels pagesos i traginers. A més, els religiosos antonians posseïen porcs que venien per mantenir els seus hospitals.

cosa que el sant va fer. En agraïment, l'animal (d'acord amb algunes fonts, la truja; d'altres referencien el porquet curat) sempre l'acompanyà fins a la seva mort.⁴ Per aquest motiu, Sant Antoni és considerat el patró dels animals. Tradicionalment, els oficis que hi estaven relacionats eren els traginers i els pagesos; així doncs, el sant també es percep com a defensor general de la pagesia.⁵

D'altra banda, una llegenda afirma que, mentre no orava o feia penitència, Sant Antoni es dedicava a teixir brins vegetals per a fer coves, cistells i altres estris; és per això que els cistellaires també s'hi encomanen cercant protecció. En relació amb això, Caldes de Montbui ha tingut un motiu doble per celebrar la festivitat d'aquest sant, donat que antigament era un poble eminentment pagès i ramader, cosa que explica el seu fervor, ja que calia mantenir el bestiar en les millors condicions.⁶ A més, era un dels principals nuclis cistellers de Catalunya, gràcies a l'aprofitament de la seva aigua calenta per estovar els joncs⁷ que serien la matèria primera per produir aquests estris.

Tornant a l'orde dels antonians, és evident que els orígens de la festa hi estan relacionats. Primerament, aquests religiosos varen estar vinculats al monestir benedictí de Saint-Antonine-l'Abbaye a França,⁸ però al llarg de l'època medieval s'expandiren per altres indrets d'Europa fins ar-

ribar a terres catalanes, fundant la casa de Cervera el 1215 o la de Barcelona el 1430.⁹ Els avenços mèdics, que varen fer minvar la llebrosia i l'ergotisme, acabaren provocant la decadència i extinció de l'orde entorn del segle XVII. Hi ha constància de la celebració de la festa de Sant Antoni Abat a Barcelona des del segle XV, que és evident que coincideix amb l'arribada dels antonians. També és duta a terme a molts altres indrets de Catalunya, les Illes Balears i la Comunitat Valenciana.

A Barcelona es coneix que gaudia d'una gran popularitat. Era organitzada per tres gremis: els llogaters de mules, els traginers de ribera i els bastaixos.¹⁰ Durant la desfilada dels Tres Tombs, que consistia en una cavalcada en què els genets acudien a cercar la benedicció,¹¹ ells es vestien de gala i els seus animals eren guarnits amb els millors arreus. A part d'aquest acte, amb el pas del temps se n'anaren afegint de nous, que van dotar la diada de caràcter propi.

Segons el folklorista Joan Amades i Gelats (1890-1959), a partir de l'any 1835 s'esdevingué la introducció generalitzada de balls,¹² no només a la capital, sinó a tot Catalunya. Això es deu al fet que, entre 1835 i 1843, al territori català es van succeir un seguit d'aldarulls o "bullangues", que varen ser unes revoltes liberals contra els ordes religiosos en el context de la Primera Guerra Carlina.¹³ Aquests fets varen

4 Capmany, Aureli. *Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes*, vol. I. Barcelona: Dalmau i Jover, 1950. Pàg. 23.

5 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 538.

6 Generalitat de Catalunya. Patrimoni festiu de Catalunya. "Festa de Sant Antoni de Caldes de Montbui." 2022. Consulta 5 de juliol de 2022. [<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Festes-i-elements-festius-catalogats-o-declarats/Sant-Antoni/Festa-de-Sant-Antoni-de-Caldes-de-Montbui>]

7 Amades, Joan. *Op. cit.*, pàg. 539.

8 Sierra i Valentí, Xavier. "El retaule de Sant Antoni Abat, l'ergotisme i els antonians." *Gimbernat* 75 (2021): 169-180. Pàg. 173.

9 Baulenas, Montserrat. "Estudi local de la festa de Sant Antoni Abat a la vila vallesana de Caldes de Montbui – I." *La Tortuga* 27-28 (1978): s/n. Pàg. s/n.

10 Amades, Joan. *Op. cit.*, pàg. 470.

11 *Ibid.*, pàg. 475.

12 *Ibid.*, pàg. 484.

13 Garcia Rovira, Anna Maria. Secció d'Història de l'Ateneu Barcelonès. "Revolució en temps de guerra: Catalunya, 1835-1843", 2020. Consulta 11 de juny de 2022. [<https://historia.ateneubcn.cat/2020/01/24/revolucio-en-temps-de-guerra-catalunya-1835-1843/>]

provocar que, en general, a les festes decaigués el sentit religiós, que es va veure substituït pels balls en gran mesura.

A més, s'efectuava una rifa de porcs, que podia tenir l'origen en la voluntat de recollir fons per a la manutenció dels dos darrers frares antonians que restaven a Barcelona un cop s'extingí la seva comunitat. Aquests vivien a l'Hospital de la Santa Creu i el rei Carles IV, al 1802, els concedí el privilegi de celebrar una rifa anual de tres porcs, coneguda com la rifa dels porcs de Sant Antoni.¹⁴ S'acostumava a passejar els animals per la ciutat tot comptant amb l'acompanyament d'una banda musical, per tal d'incentivar la compra de butlletes.

Aquest sorteig es popularitzà i, tot i que en un principi servia per recollir fons per als hospitals de mesells o leproseries, s'acabà celebrant en diverses poblacions catalanes on no n'hi havia, encara que els diners es destinaven igualment a causes benèfiques.¹⁵ És el cas de Caldes, que comptava amb l'Hospital de Santa Susanna, creat al segle XIV i que acollia pobres i malalts que rebien tractament amb les aigües termals.¹⁶ L'usatge de menjar tortell el dia de Sant Antoni Abat està relacionat amb la intenció que el sant protegís de la lepra.¹⁷ També es va estendre el costum de repartir pa beneït,¹⁸ tal i com encara es fa a Caldes de Montbui. Tradicionalment, es prenien dos panets: un per menjar-lo i l'altre per conservar-lo a casa durant tot l'any, en ofrena al sant.

L'any 1998, amb disset anys, Aleix Rifà Beltran va forjar aquesta escultura de Sant Antoni Abat tot emprant planxes de ferro.

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

La Facultat de Sant Antoni Abat disposa d'una imatge del sant realitzada cap a 1995 pel reconegut Taller L'Art Cristià d'Olot. El seu material és pasta de fusta policromada.

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

14 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 495.

15 *Ibid.*, pàg. 496.

16 Llop, Irene. *L'aigua que cura: història de l'Hospital de pobres de Santa Susanna*. Caldes de Montbui: Ajuntament de Caldes de Montbui, 2019. Pàg. 39.

17 Amades, Joan. *Op. cit.*, pàg. 508.

18 *Ibid.*, pàg. 509.

LA CONFRARIA DE SANT ANTONI ABAT

Com s'ha dit, es té constància de la celebració del dia de Sant Antoni Abat a Barcelona des de l'època medieval, amb la consegüent imitació arreu de Catalunya. Ara bé, a Caldes de Montbui, la documentació més antiga que s'ha trobat, on s'esmenta per primer cop la festa, correspon a l'any 1667.

Per començar, el culte al sant a la vila es podria situar entorn del segle XIV. A la desapareguda església primitiva de Santa Maria hi havia un altar que hi estava dedicat¹⁹ i que gaudia d'uns beneficis eclesiàstics fundats en data anterior a 1348.²⁰ Aquests beneficis són un ens jurídic que ja no està vigent en el dret canònic actual, però que a grans trets consistien en una assignació econòmica a perpetuïtat que servia per garantir el funcionament i la cura de l'altar de Sant Antoni Abat, així com la manutenció del prevere assignat per celebrar-hi els oficis litúrgics.²¹ La nova església parroquial, construïda entre els segles XVI i XVIII,²² ha comptat novament amb un altar dedicat al mateix sant, el qual s'ha mantingut fins a l'actualitat.

Antigament, la parròquia de Caldes tenia un bon nombre de confraries. Aquestes associacions de persones s'agrupaven al voltant d'una devoció religiosa concreta, tot propagant-la i mantenint-la mitjançant l'organització de diversos tipus d'actes i celebracions. Eren institucions que, a part d'estar vinculades a l'església, formaven una sòlida comunitat, tot fomentant la sociabilitat i les relacions col·lectives.²³

El prevere i historiador Fortià Solà i Moreta (1876-1948) afirmava que, segons informació donada per l'aleshores vicari de l'església mossèn Vicenç Salvà l'any 1934, a Caldes de Montbui havien existit més d'una desena de confraries, fundades entre els segles XVI i XIX.²⁴ Entre elles es trobava la de Sant Antoni Abat, de la qual Solà escriu una breu descripció: "*Un llibre d'actes d'aquesta associació data de l'any 1667. Cura de la festa del Sant, que al temple i a fora és solemníssima, amb missa cantada, música, sermó i processó, i amb neules i verdor a l'altar del gremi. A l'hora dels divinals oficis reparteix als confreres pomes o taron-*

19 Moreu-Rey, Enric. *La rogalia de Caldes de Montbui: repertori històric de noms de lloc i de noms de persona*. Barcelona: Teide, 1962. Pàg. 273.

20 *Ibid.*, pàg. 272.

21 Borau i Morell, Cristina. "El sistema beneficial en la Barcelona del segle XIV: la conjunció de la religiositat, l'economia i l'art." *Anuario de Estudios Medievales* 28 (1998): 709-728. Pàg. 710-711.

22 Bosch Martínez, Laura. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. "Església parroquial de Santa Maria de Caldes de Montbui", 2008. Consulta 3 de novembre de 2022. [<https://patrimonicultural.diba.cat/element/esglesia-parroquial-de-santa-maria>]

23 Capdevila i Werning, Caterina. "Les confraries del Roser a la Diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 48 (2007): 127-150. Pàg. 129-130.

24 Solà, Fortià. *La Santa Majestat de Caldes de Montbui: monografia històrica*. Barcelona: Imp. i Llib. La Bona Parla, 1934. Pàg. 197-204.

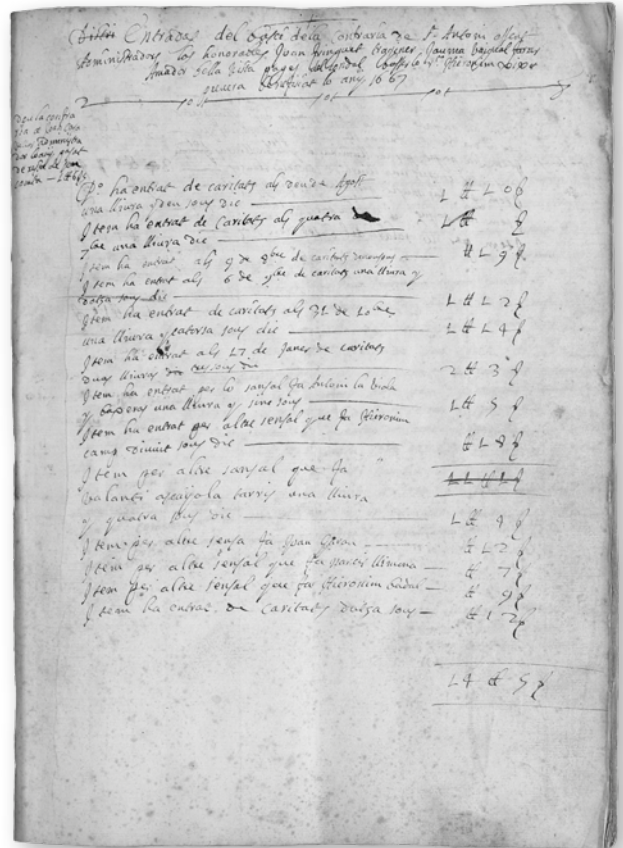
ges. Els Administradors passen en la processó del dia i en altres actes de joia la magnífica bandera."²⁵

Mitjançant aquest testimoni, s'ha pogut conèixer l'existència de l'esmentat llibre d'actes de la confraria. S'ha descobert que s'ha conservat a l'arxiu de l'església parroquial de Santa Maria, gràcies a la valuosa col·laboració del seu rector, Mn. Alejandro Cantero, i del missaire Joan Soley.

Titulat *Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*, comprèn informació des del 1667 fins al 1734. Es tracta d'un manuscrit inèdit, de gran valor històric i patrimonial, que ha permès conèixer els orígens de la festa de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui. La coberta està realitzada amb pergami reutilitzat, conformant un tipus d'enquadernació anomenada d'arxiu i de cartera, amb solapa per tancar-la. Els fulls del seu interior són de paper.

De ben segur, la importància d'aquest document mereixeria un estudi a part. No obstant, per motius d'extensió, solament es detallaran a continuació els seus aspectes més remarcables.

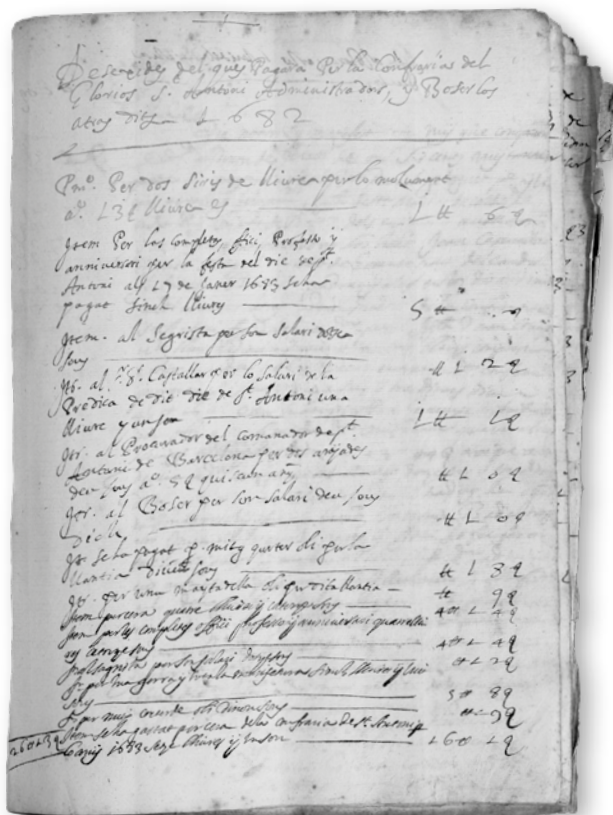
Atenent a les dades recollides en aquest llibre, que comprèn actes i comptes, la Confraria de Sant Antoni Abat es va fundar l'any 1667 i estava integrada per membres d'un mateix gremi o d'oficis que consideraven el sant com el seu patró: fonamentalment pagesos i traginers, però també ferrers, pedrenyalers (fabricants d'armes de foc), calderers... Era gestionada per tres administradors que canviaven cada any. Per exemple, els primers de tots ells, corresponents a 1667, eren el traginer Joan Fringuet, el ferrer Jauma Baigual i el pagès Amador Bella Vista. El prevere beneficiat, que també exercia les funcions de bossier (qui custodiava el capital de la comunitat i s'encarrega de cobrar i pagar), era substituït anualment, essent el primer de tots ells Hieronim Xixa.

Entrades monetàries de l'any 1667 del *Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*. Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui. Es tracta de la primera pàgina del manuscrit.

FOTOGRAFIA: PEP GASPÀR

25 Solà, Fortià. *La Santa Majestat de Caldes de Montbui: monografia històrica*. Barcelona: Imp. i Llib. La Bona Parla, 1934. Pàg. 201.

Despeses econòmiques de l'any 1682 del *Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*. Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui. Entre altres, s'esmenten els actes de la "festa del die de St. Antoni".

FOTOGRAFIA: PEP GASPAR

L'economia dels confreres es registrava minuciosament per anys. Cada any està estructurat en tres parts: una acta o manifest (resum anual, on consten els noms i les professions dels administradors, així com el nom del prevere i bosser), les entrades de diners (provinents majoritàriament de la caritat i de la funerària que gestionaven els confreres) i, per últim, les sortides (pagaments efectuats, molts d'ells relacionats amb la festa). Tot això era redactat pels administradors corresponents i, com que aquests anaven variant, s'aportava un major o menor grau de detall, segons el criteri de qui escrivia.

Entre la segona meitat del segle XVII i la primera meitat del segle XVIII, la festa no experimenta massa variacions. Els seus actes són els següents: un ofici litúrgic, unes completes o cantates, una processó i una celebració de l'aniversari de la confraria. A les despeses s'hi sumen la contractació d'uns músics per a la missa i la processó, a més de la compra de cera blanca per als ciris i d'oli per a les llànties o les neules per a decorar l'altar, entre altres.

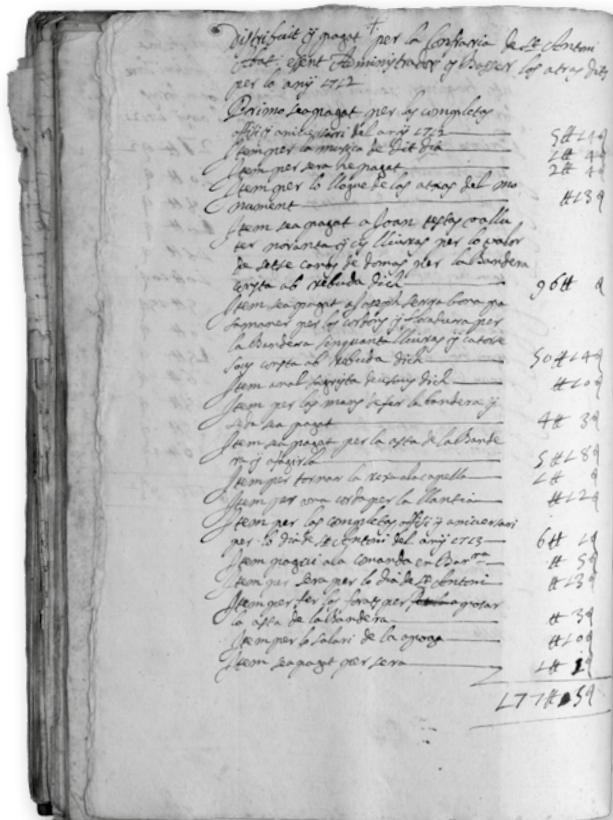
Per saber quants diners es gasten, serveixi com a exemple la fulla de despeses de l'any 1670, que està molt ben detallada. Hi consta el següent:

- Ciris per al monument: una lliura i cinc sous.
El monument no és una altra cosa que l'escultura del sant.
- Adobar la corona del sant: quatre sous.
- Oli per a la llàntia: cinc sous.
- Ofici, processó i aniversari: tres lliures, divuit sous i sis diners.
- Neules per a enramar: quatre sous. Es refereix al guarniment de l'altar de Sant Antoni. A part dels ciris i les llànties, es penjaven de branques vàries garlandes de neules, que antigament tenien forma circular i plana.

- Pomes per donar als confreres: nou sous.
- Cantoria: una lliura i quatre sous.
- Músics: dues lliures i vuit sous.
- Salari del sagristà: dotze sous.
- Cera blanca comprada a Joseph Brunet, candelero de Barcelona: quatre lliures i catorze sous.
- Salari de la partida de taula de la llucidació del censal de la casa d'en Sola: una lliura i tres sous. Significa, de manera molt resumida i a falta de més informació que permeti la seva contextualització exacta, el retorn d'un deute de finançament (censal) segons el que s'estipulava a l'entrada (partida de taula) del llibre de registre de la Taula de Canvi de Barcelona (lloc on es canviaven els diners, que funcionava com un banc).
- Confecció de cotes per als minyons que cantaven a l'església: dues lliures. Dit en altres paraules, al·ludeix a les sotanes dels escolans.
- Salari del bosser: deu sous.

Evidentment, els dispendis anaren variant segons els anys i mostren com creixia la festa. A continuació es detallaran uns quants exemples.

El 1671 es gastaren tres lliures i quatre sous en un palli de guadamassil. Es tractava d'un parament tèxtil que, en aquest cas, estava realitzat en guadamassil (cuir pintat o gravat) i que devia servir com a frontal d'altar. Un any més tard, es consigna l'aportació de cinc sous a l'administrador de la Confraria de Sant Antoni de Barcelona, pagament que es repetirà en altres anys. El 1687 es realitzarà un taulell de fusta de Sant Antoni, i la suma total ascendirà a quatre lliures i trenta sous (comprentent els fusters, la fusta, el pany i la clau i els claus per clavar el taulell). De l'any 1691 destaca

Pagaments de l'any 1712 del Llibre de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667. Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui. Són d'importància les despeses per a la confecció de la primera bandera documentada.

FOTOGRAFIA: PEP GASPAR

el pagament de sis sous per a les neules i per a l'ermità que portava la creu (es refereix a l'ermità que aleshores habitava a l'ermita de la Mare de Déu del Remei de Caldes, Fra Bonaventura Pedrós,²⁶ que participava en la processó).

En el full de pagaments de l'any 1695 i part del 1696, s'esmenta la confecció d'un altre pal·li o tàlem de nou lliures.

Com s'ha dit anteriorment, es tracta d'un element decoratiu tèxtil, i en aquest cas s'explica que era d'estofa (mot que determinava una tela, generalment de seda) i amb vores de serrell. També s'indica que se li va fer un revestiment de fusta de dotze sous que tenia com a funció alçar-lo i portar-lo a la processó. A part d'això, el que resulta interessant és que s'especifica la confecció de quatre collarets, igualment d'estofa i amb serrells, que costaven cinc lliures. Estaven destinats als quatre portadors del tabernacle, tal i com diu el llibre, però sense especificar qui eren aquestes persones i si tenien algun altre paper rellevant a la celebració. Per tant, se sap que en aquella època el sant es treia en processó amb un tabernacle que, a més, estava sota un pal·li: sens dubte, una estampa de gran solemnitat i magnificència. Aquest tabernacle, que també era de fusta, va ser adobat l'any 1710 per l'escultor Pau Surell, autor de les columnes, capitells i altres detalls de la portalada de l'església. Uns anys abans, el 1703, Surell també va arranjar la imatge de Sant Antoni Abat.

Més enllà d'això, possiblement una de les revelacions més sorprenents del manuscrit és la continguda en el registre de 1712. Es diu textualment que s'ha pagat al passamaner Joseph Serrabona cinquanta lliures i cator-

ze sous – una quantitat molt elevada per a l'època – per la confecció d'una bandera, concretament pels seus cordons i flocadura o serrells. Per la mà d'obra i la seda, quatre lliures i tres sous; per l'asta de la bandera, cinc lliures i divuit sous. Es tracta de la primera referència escrita a una bandera, element que segueix sent d'importància en el context actual de la festa.

Del 1714 a 1721 hi ha un salt temporal en el que no es consigna cap dada, coincidint amb l'assalt de les tropes borbòniques de Felip V a Barcelona, en el context de la Guerra de Successió i els anys sobrevinguts.

El darrer aspecte d'interès que esmentarem correspon a 1724, quan es pagaren tres sous per fer la corona de Sant Antoni d'una bacina. Això indica l'existència d'aquest element, també anomenat plat petitori o d'almoïna, que servia per a la recaptació de donatius. Malgrat no especificar de quin material era, sí que comptava amb una imatge repussada i cisellada del sant.

Si bé l'any 1734 és el darrer que consta al llibre d'actes, la confraria seguí existint al llarg del segle XIX.²⁷ Esmen-tem el testimoni de Joan Bial i Serra (1888-1970), dansaire i director musical de l'Esbart Folklore de Catalunya, que afirmava que en època vuitcentista, la confraria organitzava un ball com a part dels actes de la festivitat de Sant Antoni, sense que els confreres hi ballessin.²⁸ S'està fent referència a l'Entrada de Ball, el precedent de l'actual Ball de Plaça, del qual es parlarà a l'apartat corresponent. A més, Bial afirmava que les funcions no atenien només al ball, sinó a l'organització de la festa al complet.²⁹

26 Solà, Fortià. *La Mare de Déu del Remei (Caldes de Montbui)*. Barcelona: Imp. La Bona Parla, 1936. Pàg. 64.

27 Tanmateix, només ha pogut ser localitzat el primer llibre d'actes, qüestió que continua en procés d'investigació.

28 Bial, Joan. Text manuscrit "Entrada de Ball Caldes de Montbui", sense datar [c. 1930]. Pàg. 1. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

29 Bial, Joan. Text manuscrit "Entrada de Ball Caldes de Montbui", sense datar [c. 1930]. Pàg. 1. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

Es desconeix quan cessà l'existència de la Confraria de Sant Antoni Abat, que encara devia estar vigent a inicis del segle XX. Un plànol de la situació de bancs, taulells i altars a l'església parroquial de Santa Maria abans de 1907 – any de l'incendi que destruï l'altar barroc, una imatge del Sant Crist, l'orgue i els vitralls, entre moltes altres pèrdues³⁰ – revela que la confraria posseïa dos bancs i un taulell al costat de l'altar de Sant Antoni Abat. Això és a la nau lateral dreta, a mig camí entre l'entrada i l'absis.³¹

4

Entrades de la Confraria del Glorios St Antoni Abat:

Escort Administradors Los
Honorable. Joan May Fraguier
Gerónimo Mallol Pagey y hazi
men farres Calderer y Bover
Lo P^{re} Ramon Cot p^{re} Beneficiat. Per lo Anij. 1725 y part.
1726

Primer la Curia de Santa Maria del Camp de Sant Antoni	134176
Don de 1725	70126
Item de entres de 24 de Juny 1725 fins al 22 de febrer 1726 de la casa	1411
Item de entres de Juny de Madalena Casajola	1411
Item de Juny de Juny de Juny	1411
Item de Juny de Juny de Juny	1411
Item de Juny de Juny de Juny	1411
Item de Juny de Juny de Juny	1411
Item de la confraria de S ^t Joan d'Alcal de 1725	24187
Item de 1725	1411
	294187

Entrades de diners dels anys 1725-1726 del *Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667*. Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Caldes de Montbui. En aquesta pàgina hi destaca l'encapçalament, escrit amb una acurada cal·ligrafia.

FOTOGRAFIA: PEP GASPAR

30 Per a més informació sobre la matèria, vegeu: Garcia Carrera, Raimundo. *Incendi a l'església parroquial de Caldes de Montbui l'any 1907*. Caldes de Montbui, 1984.

31 *Ibid.*, pàg. 32-34.

LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT

Segons la tradició oral popular, l'organització de la festivitat sempre ha estat duta a terme per la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui; en l'actualitat, aquesta associació sense ànim de lucre segueix vetllant per la correcta execució de la festa, tot mantenint les tradicions i amb una clara voluntat continuïsta en el temps. Tanmateix, amb la descoberta del llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat, forçosament el discurs ha canviat: és la confraria qui gestionava la celebració des d'un principi, però se n'havia perdut el record.

Es desconeix la data exacta de creació de la Facultat, en no haver-se pogut localitzar cap document fundacional, però es poden fer assumpcions al respecte gràcies a la consulta d'altres fonts, com ara la *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*, escrita per Climent Cuspinera. En la seva obra, l'autor parla de Sant Antoni Abat com una festivitat plenament consolidada. Explica que era organitzada per una comunitat de carboners calderins establerts a Barcelona i que gaudien d'una situació econòmica privilegiada.³² Aquests, al ser també traginers de carbó, tenien el sant com a patró. No obstant, l'autor no fa referència a cap associació amb nom propi. Sí que diu, referent a l'organització de l'Entrada de Ball, que "los

comisionados, prohombres, o dígase como se quiera, del baile, invitan a un número de casados y casadas, llegando sus facultades hasta el extremo de ser ellos quienes arreglan las parejas."³³ Un comissionat és una persona elegida per una confraria per intervenir en tot allò que afectava directament als confreres;³⁴ el mot prohom pot significar que dita persona era d'especial importància o bé que era membre dirigent d'una confraria. A això se li suma el testimoni de Joan Bial, explicat amb anterioritat, que afirma que el ball era organitzat per la mateixa Confraria de Sant Antoni Abat, així com la resta de la festa. Per tant, es tenen prou evidències de la implicació de la confraria en la festa a finals del segle XIX. A més, si la Facultat hagués estat present aleshores, coexistent amb la confraria, és estrany que Cuspinera no en fes fet cap esment. Sí que parla de les facultats dels prohoms, entenent-ho com una capacitat o aptitud d'exercir una funció, però resultaria atrevit justificar una probable existència de l'associació únicament a partir de la inclusió d'aquest mot.

Tenint en compte que la confraria estigué activa fins a principis del segle XX, es pot arribar a discernir que la Facultat es va crear en substitució de la germandat religiosa, segurament en el moment que aquesta última va desaparèixer.

32 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 33.

33 *Ibid.*, pàg. 35.

34 Ciurana Prast, Judit i Gavarró Rodríguez, Núria. "Un litigi dins la Confraria de la Minerva de Valls (1752): la crisi del sistema gremial al segle XVIII." *Quaderns de Vilaniu* 46 (2004): 3-40. Pàg. 13.

1955. Banderers i membres de la Facultat portant la imatge del sant a la plaça de la Font del Lleó.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

En altres paraules, seria la seva evolució natural. Al cap i a la fi, en els seus orígens, la Facultat també estava formada per traguiners i pagesos i la seva funció és la mateixa: procurar la bona organització i funcionament de la festa. És un fet que la Facultat ja existia en les primeres dèca-

des del segle XX, donat que es documenta l'existència de la Junta des de 1927.³⁵ A part, als anys cinquanta, al *Setmanari Montbui*, s'anunciaven les seves reunions, que se celebraven al saló del Casino.³⁶

Una altra incògnita ha estat el motiu del seu nom tan característic, donat que l'entitat no té cap vinculació universitària. Es pot teoritzar que els membres d'aquesta associació, al considerar-se hereus directes dels antics confreres, pensaren que tenien facultats per seguir planificant la festa. Sigui com sigui, el record del significat del nom es va perdre amb el temps; com a mostra, tenim aquest escrit periodístic de l'any 1956 que diu: "*Se me ocurre una cosa: ¿Por qué diablos se auto denominarán «Facultad»? ¿A santo de qué tienen adoptado los arrieros un vocablo tan pomposo i académico? Confieso que lo ignoro completamente. [...]»*³⁷ Segons Martí Usart Sans, president de l'entitat entre 1948 i 1977, "*molts anys enrere es va facultar a uns certs senyors per organitzar la Festa de Sant Antoni.*"³⁸

En referència a les decisions que poden prendre, una de les més importants va ser la de canviar la data de la festa, abandonant el dia del sant, que és el 17 de gener, a favor del diumenge següent. Amb el pas del temps, la dedicació als oficis tradicionals anà decaient, sorgint les feines dels

35 Polo, Carme. *La festa de Sant Antoni Abat: 1873-2023, 150 anys a Caldes de Montbui*. Caldes de Montbui: Facultat de Sant Antoni Abat, 2022. Pàg. 210.

36 Anunci "Facultad de San Antonio Abad." *Montbui: una semana de vida local*, núm. 402, dissabte 5 de gener de 1952.

37 Antónius, Marco [pseudònim]. "Ante la Fiesta de San Antonio Abad: mañana será solemnemente bendecida la nueva Bandera de la Facultad." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm. 599, dissabte 14 de gener de 1956.

38 Vall-Llovera, J. i Ancesa, I. "Avui: La «Facultad de San Antonio Abad»." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm., 1.431, dissabte 20 de gener de 1973, en portada.

nous sectors industrials i comercials,³⁹ amb uns horaris laborals que impedièren gaudir completament de la celebració si no s'esdevenia en diumenge. Això va comportar un minvament de la participació fins que, observant el gran èxit d'un any que va caure en diumenge, el 1967 es decidí fer el canvi per assegurar el gaudi majoritari,⁴⁰ tot evitant l'estancament de la festa.

La direcció i administració de la Facultat de Sant Antoni corre a càrrec d'una Junta de quinze administradors (formada per la presidència, vicepresidència, secretariat i tresoreria, a més d'onze vocals) i de l'Assemblea General de socis.⁴¹ Per primer cop en la seva història, l'any 2022 hi han ingressat dues dones: Montserrat Sala Navarro i Maria Coll Garcia, bandereres els anys 1992 i 2015, respectivament. La Junta es fa càrrec de gran part dels costos de la festivitat, alhora que els banderers i les bandereres, que són joves elegits per exercir funcions de representació, com s'explicarà més endavant. Part dels fons s'obtenen de la quota anual que paguen els socis de l'entitat i de la rifa del porc. Les despeses són múltiples; com a mostra, es tenen les dades publicades al *Montbui* l'any 1959, que aporten una idea de la magnificència de la festa en aquell moment: la Facultat repartí 4.500 panets, 210 quilos de

figues seques i 96 litres de vi bo. Per la seva banda, els banderers obsequiaren els simpatitzants amb 55 quilos de galetes, 15 quilos de coca, 85 litres de vi bo i 1.000 "fàries" o cigars. Es repartiren premis en metàl·lic per als guanyadors del concurs de carros, dividits en dues categories, que ascendiren a 2.800 pessetes, així com un lot de productes de la destil·leria La Vallesana. Finalment, a la rifa es sortejaren un porc pel valor de 3.000 pessetes, un xai de 1.000 pessetes i un parell de pollastres.⁴²

Com s'ha remarcat anteriorment, els antics socis de la Facultat de Sant Antoni eren els traginers i els pagesos, que consideraven el sant com a patró. Els primers, perquè feien el transport amb cavalleries, com ara els carboners que citava Cuspinera; els segons s'hi van afegir a mesura que incorporaren els animals per a les feines del cultiu de la terra. Com que antigament la majoria de les famílies es dedicaven a la pagesia,⁴³ no és estrany que la festa s'anés mantenint. Més endavant, a la Facultat s'hi afegiren també carnissers i cansaladers.⁴⁴ En l'actualitat es compta amb una gran diversitat de socis que formen unes 360 famílies. Dies abans de la festa, els membres de la Junta els reparteixen un obsequi consistent en un panet beneït, figues, el programa de la festa i entrades al concert de tarda

39 Generalitat de Catalunya. Patrimoni festiu de Catalunya. "Festa de Sant Antoni de Caldes de Montbui." 2022. Consulta 16 de juliol de 2022. [<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Festes-i-elements-festius-catalogats-o-declarats/Sant-Antoni/Festa-de-Sant-Antoni-de-Caldes-de-Montbui>]

40 Autoria desconeguda. "Los Arrieros se modifican." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm. 1.139, dissabte 14 de gener de 1967, pàg. 5.

41 Estatuts socials de l'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui. Caldes de Montbui, 22 de desembre de 1991. Signats per Joan Puigdomènec, president, i Joan Bellavista, secretari. Pàg. 1. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

42 Autoria desconeguda. "Los «Tres Tombs» fueron celebrados con extraordinaria animación." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm. 750, dissabte 24 de gener de 1959.

43 Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11. Pàg. 10.

44 Autoria desconeguda. "Noticario breve: la fiesta de San Antón." *Montbui: una semana de vida local*, núm. 355, dissabte 20 de gener de 1951.

i a la cerimònia del canvi de bandera (fa temps també s'hi inclouïa una "fària" o cigar). A més, el dia 17 de gener té lloc una missa per als socis difunts, celebrada a la parròquia de Santa Maria.

L'associació no redactà els seus primers estatuts fins l'any 1991, sota la presidència de Joan Puigdomènech Ambròs, que ostentà el seu càrrec entre 1978 i 1998. Anteriorment, en una entrevista de 1973, l'antic president Usart, els considerà innecessaris perquè *"la missió a realitzar està emmarcada en un ambient tradicional i per tant fa molts anys que es realitza d'aquesta manera."*⁴⁵ Finalment, es constituí oficialment dos anys més tard, el 1993,⁴⁶ inscrivint-se al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya, sota el nom d'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui, amb la finalitat de *"conservar la tradicional festa dels arriers, per la qual cosa, promou, organitza i finança la festa local de Sant Antoni Abat, que es celebra el dia 17 de gener, el diumenge anterior i el posterior."*⁴⁷

2001. Membres de la Junta durant l'acte del canvi de bandera al Casino.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER JOAN BELLAVISTA

45 Vall-Llovera, J. i Ancesa, I. "Avui: La «Facultat de San Antonio Abad»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm., 1.431, dissabte 20 de gener de 1973, en portada.

46 Resolució per a la inscripció de l'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 22 de març de 1993. Signat per Pau Salvador i Coderch, director general de Dret i d'Entitats Jurídiques del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

47 Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, Drets i Memòria. "Guia d'entitats: Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui." 1993. Consulta 16 de novembre de 2022. [https://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/?idEntitat=16031#]

1915. La imatge més antiga que es conserva mostra els portabanderes desfilant per un carrer ple de gom a gom.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER JOAN CLOTET

ELS BANDERERS I LES BANDERERES

De la Facultat de Sant Antoni en depèn l'elecció dels banderers o bandereres, dits popularment "abanderats" o "abanderados". Sota aquesta denominació es recullen els protagonistes de la festa, que són un conjunt de quatre persones joves que han d'assumir un compromís amb la Facultat, donat que les seves tasques de representació s'allarguen fins als tres anys, comprenent així l'any anterior a ser escollit, l'any que s'és banderer i el següent.

Es desconeix quan van aparèixer aquestes figures, que no són exclusives de la festa calderina. Segons el llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat, en els anys 1695-1696 existien quatre portadors del tabernacle del sant, mentre que des de 1712 existí una bandera amb cordons. Joan Amades, al seu *Costumari Català*, escriví, tot parlant dels Tres Tombs a Barcelona: "*L'antiga confraria de Sant Antoni [de Barcelona] posseïa guarniments riquíssims de gran gala brodats de fils d'or i d'argent i embellits amb pedreria. Tenien dret de lluir-los el banderer, els cordonistes i els prohoms del gremi.*"⁴⁸ Així doncs, el paper dels portadors de la bandera ja existia dins d'un context de confraria i no té per què ser posterior en el cas de Caldes.

A falta de més dades, però, ens remetrem a principis del segle XX, que és quan es pot afirmar amb total seguretat que ja existien aquestes figures. De l'any 1915 es conserva una fotografia on apareixen aquests quatre representants muntats a cavall i portant la bandera. A més, se'n coneixen dos dels seus noms: Joan Ribas

⁴⁸ Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 474.

1957. Els protagonistes de la celebració són joves que adquireixen un compromís amb la Facultat de Sant Antoni.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

Pereanton i Francesc Banús Camps.⁴⁹ Sigui com sigui, el que és clar és que la introducció dels banderers es devia a la voluntat de sufragar la festa, que cada cop anava cobrant més importància. En un principi, es tractava de voluntaris que es feien càrrec d'alguns costos de la festa, i

també es podien escollir mitjançant sorteig entre tots els socis.⁵⁰ Posteriorment, el procés consistia en l'elecció de fills de membres de la Junta i era el portabandera qui s'encarregava de triar els cordonistes.⁵¹ Des de l'any 1970, es pot apuntar tothom que ho desitgi.⁵²

El portabandera és qui, tradicionalment, ostentava el màxim protagonisme de la festivitat i la costejava econòmicament, per tant, havia de tenir una posició econòmica benestant. És, tal i com el seu nom indica, qui porta l'estendard en tots els actes, tant a peu com a cavall. És acompanyat pel capità de bandera, que va sempre davant de la comitiva i obre pas, i els dos cordonistes, que subjecten els cordons de la bandera. En l'actualitat, però, els rols de cadascú es consideren igualment importants i el protagonisme es reparteix, així com les despeses. Cada banderer tria la seva pròpia parella, que l'acompanyarà als actes de la diada.

Històricament, aquests protagonistes de la festa sempre havien estat homes, dinàmica que va ser canviada el 1969, quan s'esdevingué per primer cop la inclusió de dones⁵³ degut a la falta de representants masculins. Així doncs, les primeres bandereres varen ser Maria Fontcuberta Piedró, Maria Àngels Usart Montserrat, Maria Dolors Mompó Anglís i Isabel Garriga Sala.⁵⁴ Un altre moment rellevant es va donar el 2015, quan, en un fet sense precedents, les bandereres entrants i sortints varen ser totes dones. Anna i

49 Clotet, Joan. "Relació portabanderes", sense datar, pàg. 1. Es tracta d'un llistat inèdit on s'esmenten els noms de tots els portabanderes coneguts des de 1915 fins a l'actualitat. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

50 Serra, Mariàngela. *Elecció dels "abanderadus"*, 2003. Text inèdit. Pàg. 1. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

51 Solè, Mercè. *Festa de Sant Antoni Abat: 125 anys de tradició*. Sant Feliu de Llobregat: Mirador, 1998. Pàg. 29.

52 Busquets, Xavier. *Immaterial Vallès. "La Festa de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui."* 2020. Consulta 16 de juliol de 2022. [<https://www.immaterialvalles.cat/inventari/19/62>]

53 Solè, Mercè. *Op. cit.*, pàg. 35.

54 *Ibid.*, pàg. 62.

Núria Camps, Maria Coll Garcia i Paula Monsó, varen passar l'estendard a les seves homòlogues del 2016, que van ser Laura Panés Laglera, Anna Clotet Laglera, Clàudia Barrios Gordo i Laia Muntal Mas.⁵⁵

Ser banderer o banderera és tot un orgull i, en molts casos, també una tradició familiar. En paraules de l'escriptor calderí Andreu Canals i Tirado (1912-2007): "*Els banderers acostumen a ser joves del poble (donzells o donzelles) que aquell dia llueixen molt i es troben ben complaguts per totes les amistats, amb la satisfacció consegüent dels seus pares i avis, car no deixa d'ésser un orgull de tradició d'algunes generacions de la família.*"⁵⁶

1969. Les primeres noies bandereres van ser Maria Fontcuberta, Isabel Garriga, Maria Àngels Usart i Maria Dolors Mompó.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

---

⁵⁵ Escrigas, Griselda. "Sant Antoni de Caldes: d'abanderada a abanderada." *El Punt Avui*, 16 de gener de 2015. Consulta 29 de novembre de 2022. [<https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/813786-drabanderada-a-abanderada.html>]

⁵⁶ Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11. Pàg. 10.

LA BANDERA

La bandera és un símbol molt important i un dels béns més preuats de la Facultat de Sant Antoni Abat. És portada pel portabandera al llarg de tota la diada, tot i que juga un paper d'especial rellevància en el seu acte de lliurament, que és el darrer de tots. La conserva el president de l'entitat, però la setmana abans de la celebració s'instal·la al balcó del domicili del portabandera.

Històricament, hi ha hagut cinc estendards com a mínim, cadascun confeccionat replicant l'anterior. En els dos darrers, en una de les seves cares figura la representació de Sant Antoni Abat i en l'altra l'escut de Caldes de Montbui. Com a curiositat, és tradició col·locar al capdamunt una figureta del sant.

La primera bandera que es coneix correspon a l'any 1712. Segons el llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat, es va pagar al passamaner Joseph Serrabona per la confecció d'una bandera de seda que també tenia cordons i serrells. La fragilitat del material, així com el seu desgast per l'ús, fa pensar que aquest estendard d'inicis del segle XVIII es devia substituir per un altre durant el segle XIX. La següent bandera, que devia ser la tercera, data de l'any 1930. Reemplaçà a l'anterior i va poder ser salvada durant la Guerra Civil, tot i que això no en garantí la seva conservació.

La quarta insígnia és l'única que es conserva, juntament amb l'actual, i correspon al 1955. Va ser brodada a mà per Rosa Sagalés Torras. Està feta de teixit endomassat de raïó amb aplicació de brodats policroms a mà, fil entorxat me-

tàlic i passamaneria metàl·lica. En una cara es representa la imatge de Sant Antoni Abat envoltat d'una orla amb volutes i motius florals, i en l'altra, l'antic escut de Caldes de Montbui amb el ratpenat al capdamunt de la corona. Les vores del teixit s'han rematat amb passamaneria metàl·lica. La intenció de la brodadora era que l'estrenés el seu fill, Ramon Clotet Sagalés, que va ser banderer aquell mateix any i va participar en l'acte de benedicció de la bandera juntament amb la seva cosina, María Josefa Sagalés Sala, un any després, el 1956.⁵⁷

Pel que fa a la cinquena i última bandera, encara en ús, és de l'any 1998. Va ser brodada a mà i a màquina de pedal per Maite Santacreu Tura, sobre una tela confeccionada per Joana Riera Rovira. També consisteix en un teixit endomassat, però aquest cop combina dues fibres diferents, que són el cotó en la trama i la seda en l'ordit. Igualment presenta aplicació de brodats policroms i fil entorxat metàl·lic, així com passamaneria metàl·lica. La representació del sant és similar, amb un marc complementat amb flors en diverses tonalitats; a l'altre cantó, però, l'escut de la vila s'acompanya de les següents inscripcions: el seu nom, "Caldes de Montbui", i dessota les dates "1873-1930-1955-1998".

Els tres darrers estendards, és a dir, els corresponents a 1930, 1955 i 1998, varen ser costejats per tres generacions d'una mateixa família calderina,⁵⁸ els Sagalés.

57 Antónius, Marco [pseudònim]. "Ante la Fiesta de San Antonio Abad: mañana será solemnemente bendecida la nueva Bandera de la Facultad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 599, dissabte 14 de gener de 1956.

58 Antónius, Marco [pseudònim]. "Ante la Fiesta de San Antonio Abad: mañana será solemnemente bendecida la nueva Bandera de la Facultad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 599, dissabte 14 de gener de 1956.

A la bandera de l'any 1955 es troba una bella representació de l'antic escut de Caldes de Montbui, brodada a mà per Rosa Sagalés Torras.

FOTOGRAFIA: PEP GASPAR

La brodatora Maite Santacreu Tura és l'artífex d'aquesta minuciosa representació del sant a la bandera actual, confeccionada el 1998.

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

ELS ACTES PREVIS

Els actes previs tenen la voluntat de servir com a anticipació i preparació dels festejos més importants. La seva inclusió obeeix al gran creixement que ha anat experimentant la celebració al llarg del segle XX.

El diumenge anterior es duia a terme, durant el segle passat, una cercavila per recollir diners per a la festa, la qual encara es feia el 2005⁵⁹ i es va interrompre per manca de participació. Hi intervenien els banderers del mateix any, de l'anterior i del següent, així com els integrants de la Junta de la Facultat de Sant Antoni Abat, que venien números per a la rifa del porc, que se sortejava en l'acte final del canvi de bandera, detallat més endavant, en la secció que li correspon. També s'hi exhibien els animals sortejats: un porc, un be i dos pollastres.⁶⁰ L'any 1978, l'animació va córrer a càrrec d'un grup de majorettes de Mollet del Vallès i de la música de la Cobla Principal de Llagostera, finalitzant amb un conjunt d'una desena de cavalls sense guarniments.⁶¹ La incorporació de les majorettes, tan de moda en l'època, desaparegué durant la cercavila de 1980.⁶²

L'acte amb el qual es cloïa la cercavila era la convidada a casa del portabandera, que obsequiava els assistents amb galetes i vi bo.⁶³ Això es coneix com a vermut o aperitiu de Sant Antoni i sí que s'ha seguit mantenint, doncs significa la presentació pública dels banderers i el tret de sortida de la celebració tal i com es fa actualment. Es considera un acte

semiprivat al qual participen la Junta de la Facultat, els banderers i els convidats particulars de cadascú.

Els orígens del vermut es remunten als anys cinquanta del segle XX, quan sorgí de manera espontània, i tenia lloc a diversos locals i a llars dels portabanderes. Es va anar tornant cada cop més multitudinari i va viure una autèntica expansió entre les dècades dels setanta i dels vuitanta; en alguns casos, s'havia aprofitat per fer obres a les cases particulars per tal d'encabir tots els convidats.⁶⁴ Aquesta situació es va acabar desbordant, cosa que va propiciar que des del 2002 se celebrés al Pavelló Municipal d'Esports de la Torre Roja. Segons va aparèixer a la premsa de l'època, el canvi es va fer perquè cap família se sentís excloua si no disposava d'un habitatge adequat amb prou espai per als convidats, donat que el nombre havia arribat a ser molt alt.⁶⁵

1997. De manera puntual, el vermut també havia tingut lloc a l'Hotel Balneari Termes Victòria.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

59 Coll Garcia, Maria. "Sant Antoni 1998-2022", 2022. Llistat inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

60 Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006. Pàg. 196.

61 Baulenas, Montserrat. "Estudi local de la festa de Sant Antoni Abat a la vila vallesana de Caldes de Montbui – I." *La Tortuga* 27-28 (1978): s/n. Pàg. s/n.

62 Autoria desconeguda. "Sant Antoni, dia gran." *Setmanari Montbui*, núm. 113, dissabte 26 de gener de 1980, pàg. 2.

63 Tricuera Mestre, Laura. *Op. cit.*, pàg. 196.

64 Autor desconegut. "Fi de trajecte al Tint: les famílies dels abanderats seguiran convidant al tast." *El 9 Nou*, 17 de gener de 2014.

65 Coll Garcia, Maria. "Sant Antoni 1998-2022", 2022. Llistat inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

El plat petitori custodiat per la Facultat de Sant Antoni Abat és una peça d'orfebreria del segle XVIII. La seva ornamentació presenta motius típicament barrocs, com ara les petxines de la part central de la safata.

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

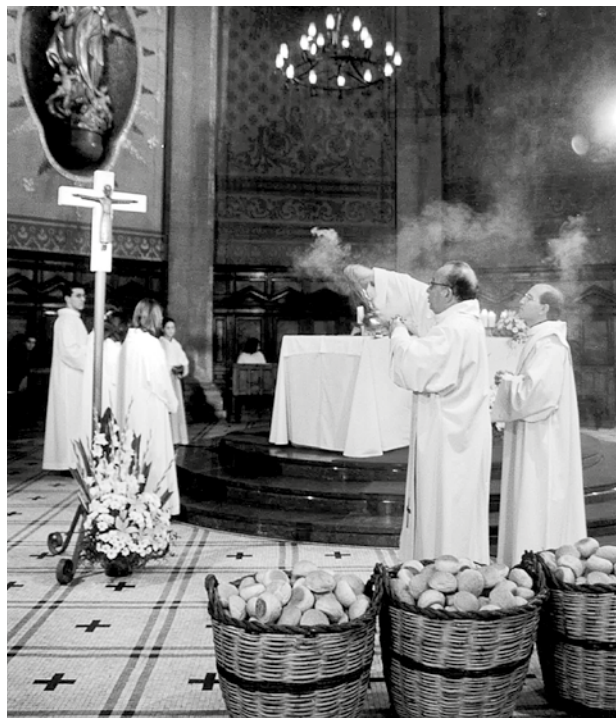
de gran valor, realitzada en argent repussat i cisellat amb la imatge del sant. Aquests tipus de plats es varen popularitzar a Catalunya a partir del segle XV, sobretot al XVII, i solen ser de llautó fos.⁶⁹ Al llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni de Caldes s'esmenta l'existència d'un plat petitori, concretament s'hi diu que en l'any 1724 es pagarien tres sous per fer la corona del sant de la bacina. És altament probable que la que es conserva actualment sigui aquesta mateixa, ja que les seves característiques estilístiques remetent a models barrocs.

Segons la tradició oral popular, hi podria haver hagut entre un o quatre plats (un per cada banderer), però només el que mencionem va poder ser salvat durant la Guerra Civil. En cas que aquesta informació fos certa, es desconeix si totes les bacinies eren de plata i si tenien la imatge del sant. S'ha conservat una fotografia de l'any 1921, corresponent a la cavalcada dels Tres Tombs, on es veu únicament una bacina, la mateixa que s'empra avui en dia. La subjecta un home, situat entre la multitud ubicada al primer terme de la imatge.

A part de la bacina, durant el conflicte també es varen poder salvaguardar la bandera, quatre selles de cavall, tres guarnicions usades i tres de noves i, per últim, l'encuny i el segell de la institució.

Finalment, es procedeix a la benedicció d'uns 2.600 panets, que es reparteixen a la sortida entre els presents; es reserva un cove sencer per als avis de la residència de Santa Susanna. En els temps d'escassetat de la postguerra, els pagesos contribuïen a la seva elaboració tot aportant uns quants quilos de farina conjuntament. Diversos membres de la Junta de la Facultat tenien una llista amb les masies voluntàries i anaven a recollir la farina amb una

coixinera, per a després portar-la als diversos forners de la vila.⁷⁰ També es beneeixen les carrosses, les cavalcadures i els animals domèstics davant de l'església, acte que al segle XIX tenia lloc abans de la missa, no després, i que estava amenitzat amb música.⁷¹

2001. Durant la missa es beneeixen una dotzena de coves amb panets.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER JOAN BELLAVISTA

69 Mata de la Cruz, Sofia. "Un plat petitori procedent de Blancafort, al Museu Diocesà de Tarragona." *Aplec de Treballs (Montblanc)* 34 (2016): 279-281. Pàg. 280.

70 Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006. Pàg. 200.

71 Cuspiner Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldes de Montbui*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 33-34.

1921. Cavalcada dels Tres Tombs amb l'orquestra precedint els banderers al carrer d'Asensi Vega.

FOTOGRAFIA: ANITA GISPert VILA

Detall de la mateixa fotografia on es veu un home portant la bacina.

1941. Sortint de missa amb la imatge del sant i el tabernacle, objectes pagats pels socis de la Facultat i diversos particulars.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

Quan acabava la missa, es duia a terme una processó. El llibre d'actes de la confraria ja l'esmenta l'any 1667 i es coneix que es passejava la imatge de Sant Antoni Abat dins d'un tabernacle portat per quatre persones. Alhora, el tabernacle era albergat dins d'un palli amb la seva pròpia estructura de fusta. Als darrers anys del segle XIX, la guia de viatges escrita per Cuspinera n'aporta noves dades, afirmant l'assistència dels administradors i altres persones i citant el seu recorregut: sortida de l'església, plaça de l'Om (antigament en la convergència dels carrers de Bar-

celona, del Forn i de Sant Pere), carrer del Forn, plaça de les Dues Fonts (actual carrer Joan Samsó), plaça Major o de la Constitució (plaça de la Font del Lleó), carrers de Santa Susanna, Barcelona, plaça de l'Om i retorn a l'església.⁷²

Al llarg del segle XX es va continuar celebrant la processó. Era encapçalada pels banderers, el mossèn i els escolans, aquests últims portant una creu i cirials processionals; el recorregut seguia sent pels carrers adjacents a la plaça de la Font del Lleó. L'escultura utilitzada es va perdre durant la Guerra Civil; és per aquest motiu que, l'any 1940, coincidint amb la represa de la celebració, els socis de la Facultat i diversos particulars varen pagar un tabernacle i una imatge del sant per substituir la que havia desaparegut.⁷³ Ambdós objectes estan perduts en l'actualitat.

Es conserven diverses cròniques periodístiques sobre el pas del sant. En destacarem dues, escrites als anys cinquanta. La primera, de 1950, és una queixa: "[La processó] no logra crecerse lo que debiera – creemos nosotros que por falta de organización."⁷⁴ La segona és més tardana, de 1957, i ofereix una evocadora estampa: "Así, pudimos presenciar en la mañana de dicho día, el emotivo desfilar de la pequeña procesión con la imagen del Santo llevada en andas, por las viejas calles afluyentes a la plaza de España [actual plaça de la Font del Lleó], mientras con un frío asolador, diminutos copos de finísima y helada nieve, iban posándose sobre las cabezas y hombros de los que formaban el religioso cortejo."⁷⁵

Va ser al 1971 quan es va fer per darrera vegada la processó. Un any després, per primer cop, a la premsa no se'n

72 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 34.

73 Baulenas, Montserrat. "Estudi local de la festa de Sant Antoni Abat a la vila vallesana de Caldes de Montbui – II." *La Tortuga* 29 (1978): s/n. Pàg. s/n.

74 Autoria desconeguda. "La Tradicional Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 306, dissabte 31 de gener de 1950, pàg. 4.

75 Del Xiprer, Salvador. "Tipismo caldense de la Fiesta de «Els Tres Tombs»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 651, dissabte 26 de gener de 1957, pàg. 2.

feia cap esment, mentre que sí que es detallaven tots els altres actes de la diada.⁷⁶ El motiu es coneix gràcies a una entrevista de 1973 feta a Martí Usart, antic president, on se li retreu que en dos anys consecutius no es fes la processó. Usart es justifica: "Com que les noves directrius de l'església apunten a la supressió de les processons, lògicament la de Sant Antoni també s'ha suprimit."⁷⁷

Fa referència al Concili Vaticà II (1962-1965), que pretenia renovar la institució eclesiàstica i recomanava el cessament de les processons. Usart també diu que, el 1972, la Facultat no avisà al poble de que s'havia anul·lat perquè "nosaltres creïem que es seguiria la tradició, i no vàrem tractar aquest punt amb Mossèn Joan, llavors el dia de la festa vàrem ser els primers sorpresos encara que vàrem comprendre la postura adient de Mossèn Joan."⁷⁸

76 Autoria desconeguda. "Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.386, sábado 29 de enero de 1972, pàg. 4.

77 Vall-Llovera, J. i Ancesa, I. "Avui: La «Facultad de San Antonio Abad»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.431, dissabte 20 de gener de 1973, en portada.

78 Vall-Llovera, J. i Ancesa, I. "Avui: La «Facultad de San Antonio Abad»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.431, dissabte 20 de gener de 1973, en portada.

1968. La processó s'iniciava a la plaça de l'Església i recorria els carrers del Casc Antic.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

ELS TRES TOMBS

Els Tres Tombs, com a nom de la cavalcada que ens ocupa, fa referència al fet que es donaven tres voltes a l'entorn de l'illa de l'església⁷⁹ amb l'objectiu d'aconseguir la protecció del sant.

D'acord amb la font consultada del segle XVII i XVIII, relacionada amb la confraria calderina, no se cita cap cavalcada ni cap acte de benedicció del bestiar. Això no significa, però, que no es fessin d'una manera o una altra. El cert és que el llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat consigna aquells elements de la festa que estan directament regulats per dita organització, com ara la missa o la processó. Com que era la diada dels pagesos i dels traginers, no seria estrany que aquests acudissin amb els seus animals de peu rodó i carros. Hom pot pressuposar que potser s'afegien cap al final de la processó. D'altra banda, els Tres Tombs en si també poden interpretar-se com una processó, atès el seu sentit religiós de donar voltes entorn de l'església.

A finals del segle XIX, se sap que la benedicció dels animals se celebrava abans de la missa. A continuació, qui ho desitgés podia entrar dins de l'església o bé marxar "a las carreras conocidas por tres toms"⁸⁰ [sic], citant textualment Climent Cuspinera. Aquesta frase pot provocar certa confusió en el seu significat, tal i com s'exposarà a continuació. Les curses de velocitat eren freqüents en les festivitats de Sant Antoni d'altres poblacions catalanes⁸¹ i, per tant, pot ser que se celebressin també a Caldes. Tanmateix, en el relat de Cuspinera posteriorment es parla d'una processó, d'una dansa (l'Entrada de Ball) i d'un ball

particular nocturn. En cap moment esmenta una cavalcada dels Tres Tombs. En castellà, que és l'idioma en què escriu l'autor, una de les accepcions del mot "carrera" és el de trajecte o recorregut assenyalat per a una desfilada. Per tant, i amb la poca informació que aporta Cuspinera sobre aquest punt, no ens atrevim a afirmar si parla d'una cursa de velocitat o bé d'una cavalcada.

Des del segle XX ençà, els Tres Tombs són, sens dubte, una de les parts més vistoses de la festa. En l'actualitat comencen amb l'esmorzar del traginer, destinat a tots els participants. Els banderers presideixen la comitiva, tot portant la bandera de la Facultat i muntats en cavalls ornamentats profusament per a l'ocasió, amb plomalls al cap i arnesos tatxonats. Una anècdota relativa al guarniment dels cavalls és que a mitjans del segle XX, el pintor Antoni Pieres Aymerich pintava de platejat els cascos dels cavalls dels banderers i dels genets que ho desitgessin. Ho feia a l'edifici del Sindicat Agrícola, una cooperativa de pagesos antigament situada al carrer Font i Boet. Pieres també era l'autor dels rètols dels premis del concurs de carros.

La comitiva és seguida per altres genets muntats a cavall, així com per tartanes, carruatges i carros tirats per cavalls o tractors. Obre el pas un dels carros, on és transportada la imatge de Sant Antoni Abat, cosa que es podria interpretar com una modernització de l'antiga processó. La Facultat, en temps actuals, ha usat dos sants provinents del prestigiós taller d'imatgeria religiosa L'Art Cristià d'Olot i aportats desinteressadament per un particular. El primer d'aquests va ser realitzat cap a 1995 i es va considerar que

79 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 475.

80 Cuspinera Oller, Climent. *Guia-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 34.

81 Amades, Joan. *Op. cit.*, pàg. 481.

1967. Els banderers rebent la benedicció.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

les seves mides eren petites per ser col·locat en un carro dels Tres Tombs, així que es va reservar per presidir l'ofici litúrgic. L'altra escultura es va estrenar l'any 2016 i, desgraciadament, enguany ha sofert danys, per tant, haurà de ser substituïda.

També es compta amb l'acompanyament d'una banda musical. Durant diversos anys actuà la del Col·legi Pare Manyanet de Barcelona, mentre que actualment ho fa la Banda de Música del Prat de Llobregat.

És costum que els carros es decorin profusament. Abans de la Guerra Civil els guarniments eren més senzills, amb mata i flors. És a partir dels anys quaranta quan, a més, es presentaran escenografies més originals. Com a mostra, tenim el carro de l'empresa Foment d'Obres i Construccions per a la festa de 1948, el qual fou beneït pel sacerdot calderí Joaquim Delger Bueno (1882-1967). Delger el descriví de la següent manera: *"Un detall ha merescut l'aplaudiment unànime de la gent congregada allí, i és que*

1967. Premis que la Facultat dona als millors carros guarnits. Els rètols eren pintats pel pintor Antoni Pieres.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

*el Foment, entre altres carros luxosos, ha volgut presentar amb tota la propietat i característiques l'autèntic carro-transport que anys enrere feia el trajecte de Barcelona a Valladolid, tirat per sis magnífiques mules ricament guarnides; els carreters perfectament abillats, tal com anaven en aquella època i tampoc no hi ha mancat el clàssic gos de presa, lligat dessota les bosses del carro.*⁸² [sic]

L'espectacularitat de molts dels carros propicià que als anys cinquanta es creés un concurs per premiar els millors.⁸³ És per aquesta època quan s'inicià la participació de l'Escola d'Agricultura de la Torre Marimon, que va aconseguir en moltes ocasions el primer guardó.⁸⁴ El certamen, en l'actualitat, està dividit en dues categories que ostenten

1921. Carro amb decoració senzilla de mata i flors al carrer de Buenos Aires.

FOTOGRAFIA: ANITA GISPert VILA

tres premis cadascuna: agrícola i artística o de fantasia. Se solen representar escenes d'oficis tradicionals, agrícoles, fantasioses o humorístiques. Han existit i existeixen diverses colles en competició per aconseguir els guardons, per exemple d'alumnes de centres educatius de la vila o bé d'amistats. D'aquestes últimes n'esmentem la colla d'amics Andreu Canals, la colla del Porró, la colla del Carro, la colla d'en Tusell, la colla del Filferro, la colla dels 70, la colla Els de sempre, la colla Torre Marimon, la colla del Clau, la colla d'Amics, la colla de la Son, la colla de cal Gano i la colla d'en Canyelles.

Altrament, es compta amb els carros en propietat de la Facultat, que són cinc: un d'escala (per portar el sant a la

82 Delger Bueno, Joaquim. *Impressions i records: reflexes de tota una vida pel Dr. Joaquim Delger Bueno*, Prev. Barcelona: Tallers Gràfics de M. Sitjar Batlle, 1962. Pàg. 143.

83 Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006. Pàg. 205.

84 Soler, Marc. *Història de la Torre Marimon*. Caldes de Montbui: Ajuntament de Caldes de Montbui, 2018. Pàg. 30.

1966. Una cuidada escenografia de Sant Jordi i la muntanya de Montserrat.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

cavalcada dels Tres Tombs), un de vela o tartana (similar al d'escala, però amb capota), un carro de pedrera que servia per transportar les llambordes que es feien a Caldes i, finalment, dos carros petits, un d'obra (emprat per transportar materials de construcció) i un per repartir llenya.

Amb el pas del temps, els vehicles tirats per animals han deixat de ser exclusius i coexisteixen amb la tracció mecànica. Aquesta situació ja s'evidenciava en una crònica de 1978, en la qual Miquel Rosàs es lamentava: *"En suma, és una festa aquesta, que per una part degut al marginament de la tracció animal, substituïda per la mecànica, són innovacions aquestes que si es vol, han fet perdre tot el seu encís pagesívol que entranyava; no obstant, els banderers continuen amb la costum de ser els prínceps de la diada, i*

1958. Les figures dels banderers han servit d'inspiració per a una carrossa infantil.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

*objecte de totes les mirades. De fet, també si apercibeixen innovacions tals com és l'estol de cavallers i amazones, uns de Caldes, d'altres vinguts de fora exprofés, per fer una exhibició de galopada."*⁸⁵ [sic].

No obstant, aquesta qüestió no ha enfosquit mai la vistositat de la cavalcada. Vegem una descripció de l'any 1987 feta per Andreu Canals, on esmenta que *"les ocurrències, el gust i la mà artística que es demostra en l'arranjament de les carrosses, és extraordinari"*,⁸⁶ tot passant a enumerar les variades temàtiques. Primer, els carros més afins als orígens de la festa, que són els que estan carregats a l'estil dels antics traginers, amb palla o sacs d'alfals. Després, els que mostren oficis tradicionals, com ara fleques, molins, cellers o fargues. També es troben escenes

85 Rosàs Casas, Miquel. "La tradició en la transició." *Setmanari Montbui*, núm. 19, dissabte 28 de gener de 1978, en portada.

86 Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11. Pàg. 10.

1956. Carro de mata i flors al carrer de Barcelona.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

de fantasia corresponents a contes populars, com ara *La Ventafocs*, *El gat amb botes* o *Heidi*, entre d'altres. Canals destaca els de caire humorístic, amb un paller mòbil, una vaca lletera i altres ocurrències, i fins i tot reproduccions de monuments calderins, com la Font del Lleó o les Termes Romanes.⁸⁷

Tradicionalment, el recorregut dels Tres Tombs començava a la plaça de l'Església i finalitzava a la casa del portabandera, que convidava a carquinyolis o galetes i a vi bo. Aquesta opció, però, es feia cada cop menys viable per les aglomeracions produïdes, donat que les carrosses s'escampaven pels voltants i es produïen embussos.⁸⁸ Per esmerçar-ho i simplificar-ho, la Facultat de Sant Antoni va decidir que, des del 2014, tant la sortida com l'arribada de la comitiva tinguessin lloc a la zona del Tint, on les famílies dels banderers continuen oferint el tast que clou la cavalcada,⁸⁹ obert a tota la ciutadania.

87 Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11. Pàg. 11.

88 Autor desconegut. "Fi de trajecte al Tint: les famílies dels abanderats seguiran convidant al tast." *El 9 Nou*, 17 de gener de 2014.

89 Autor desconegut. "Fi de trajecte al Tint: les famílies dels abanderats seguiran convidant al tast." *El 9 Nou*, 17 de gener de 2014.

1977. Els Tres Tombs omplen la plaça de la Font del Lleó.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

EL BALL DE PLAÇA

El Ball de Plaça, també anomenat Dansa de Sant Antoni, és una ballada viva típica de Caldes de Montbui, fruit d'un procés evolutiu i de popularització d'una dansa molt més longeva, l'Entrada de Ball. La seva antiguitat, singularitat i importància han fet que hagi estat analitzada per nombrosos experts, per la qual cosa mereix un apartat més extens en la present investigació.

Es considera d'interès, abans d'entrar en matèria, mencionar aquests experts: Francesc de Sales Masons i Labrés (1840-1901), folklorista i notari, aportà dades sobre la dansa l'any 1890. Més tard, el folklorista Aureli Capmany i Farrés (1868-1954) la recollí el febrer de l'any 1908, segons les descripcions facilitades per l'empresari i escriptor Avel·lí Xalabarder, veí de Caldes de Montbui. Més tard, el 1921, Felip Blasco i Anglès, futur Mestre del Cos de Dansa en funcions durant el 1956, es desplaçà a Caldes per aprendre la dansa. El 1947, Francesc de B. Comes, director de la Secció Folklorica del Centro Cultural Recreativo de la Cruz Roja Española, juntament amb Joan Comas Vicens, director de la Institució Folklorica Montserrat, novament visitaren Caldes per recopilar totes les dades coreogràfiques del ball. Aconseguiren el testimoni dels calderins Joan Pi, dit Magret, i Joan Truyols, considerats com els millors ballarins.⁹⁰ A més, es compta amb l'aportació de Joan Amades, que parlà de la dansa en diverses ocasions, entre les quals destaca la seva obra cabdal, el *Costumari Català*, publicat per primer cop en cinc volums il·lustrats l'any 1952. Entre les contribucions més recents cal destacar

1973. Elegants i a punt per al Ball de Plaça. Les nenes llueïen medalla d'or al pit, mitges blanques i sabates de xarol.

FOTO CEDIDA PER CARMEN CANALS

⁹⁰ Totes aquestes referències es troben en diversos elements documentals conservats a l'arxiu de dansa catalana de l'Esbart Català de Dansaires i a l'Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.

la investigació duta a terme per les calderines Ascensi Laglera i Remei Ventura l'any 1998, les aportacions de Mariàngela Serra el 2003 i l'estudi de 2019 fet per la musicòloga Imma Cuscó i el músic Andreu Brunat sobre les partitures antigues de la dansa.

1958. La dansa consta de diverses parts: entrada, dansa, pavana, corrandes, espolsadeta o sardana, passos i rotllana o tira-li, per acabar amb la mateixa música que l'entrada.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

L'Entrada de Ball (segles XVI-XVII)

El nom de l'Entrada de Ball, que és la dansa primigènia, ja indica que servia de precedent d'altres balls populars, segurament de menor importància, dels quals no n'ha quedat constància.⁹¹

Consistia en una dansa revestida de gran solemnitat i cerimònia, amb passos no exempts de dificultat: *"la seva interpretació, sobretot per part dels balladors, és un xic difícil: per aquest motiu era corrent, abans de sortir a ballar a la plaça, d'assajar-ne els moviments, i, així i tot, pocs eren els ballaires que sortien airosos en interpretar-lo."*⁹² Es ballava en ocasions assenyalades: la Candelera (2 de febrer), Sant Josep (19 de març), Santa Susanna (11 d'agost) i l'Aplec del Remei (segon diumenge d'octubre).⁹³ En dit aplec tenia un caràcter oficial i per Santa Susanna formava part de la festa de barri.⁹⁴ Els seus participants eren persones distingides i es ballava a l'antiga plaça Major, amb el nom actual de plaça de la Font del Lleó.⁹⁵

Se'n troben vestigis en altres poblacions properes. Segons Amades, l'Entrada de Ball podria haver originat la Dansa de Castellterçol,⁹⁶ malgrat que aquesta última sofrí una seriosa transformació l'any 1892.⁹⁷ Altres fonts, en canvi,

91 Ventura, Remei i Laglera, Ascensi. "La dansa de S. Antoni", 2003. Text inèdit. Pàg. 1. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

92 Vilaresau i Subiranas, Francesc Xavier [sota la direcció de Capmany, Aureli]. "Entrada de Ball", text manuscrit, sense datar [c. 1938-1941]. Pàg. 8. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

93 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 2. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

94 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 2. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

95 Serra, Mariàngela. "El Ball de Plaça - orígens de l'Entrada de Ball", 2003. Text inèdit. Pàg. 2. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

96 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. V. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 542.

97 Amades, Joan i Pujol, Francesc. *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i de sonadors*. Volum I del *Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, 1936. Pàg. 231.

les consideren germanes i suposen que tenen un mateix origen.⁹⁸ Cuspinera també trobà certes semblances amb el Ball del Ciri de la mateixa població.⁹⁹ Igualment, Amades considera el Ball de La Filada de Sant Feliu de Codines com una petita variant de l'Entrada de Ball.¹⁰⁰

Els orígens de la dansa de Caldes de Montbui són incerts: es desconeix la seva implantació, així com l'autoria de la seva música. Amb tot, la investigació d'Andreu Brunat i Imma Cuscó del 2019 fa una proposta de datació, doncs les característiques dels dibuixos melòdics presents en les partitures conservades farien pensar en un origen dels segles XVI-XVII.¹⁰¹ Això entronca amb la teoria presentada per Joan Bial, el qual afirma que es tractava d'un ball de confraria, nascut dins del context de la mateixa, en el qual els confreres no dansaven, però sí que n'eren els organitzadors.¹⁰² Recordem que la Confraria de Sant Antoni Abat de la vila existeix des de 1667.

Vinculació amb Sant Antoni (segle XIX)

La seva incorporació a la festivitat de Sant Antoni Abat tingué lloc al segle XIX. A partir de l'any 1835 s'esdevingué una incorporació massiva de balls a les festes del sant de tot Catalunya.¹⁰³ Recordem que, entre 1835 i 1843, al territori català es van succeir un seguit d'aldarulls anticlericals en el context de la Primera Guerra Carlina.¹⁰⁴ Aquests fets varen provocar que minvés la religiositat i s'hi afegissin els balls, que a més contribuïen a dotar la celebració d'una major vistositat.

Les sis parelles de dansaires, que podien ser persones solteres o casades, eren triades per les pabordesses de l'altar de Sant Antoni,¹⁰⁵ és a dir, membres de la seva junta administrativa. La comitiva, precedida per l'agutzil, sortia d'un local públic fins a la plaça, on s'executava la dansa. Després, les parelles gaudien d'un refrigeri en un local privat a càrrec de les pabordesses fadrines i es reprenia el ball, però aquest cop hi podien participar tots els homes que ho desitgessin, als quals els hi cercaven una parella que no

98 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 2. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

99 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografia de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 34.

100 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 488.

101 Brunat, Andreu i Cuscó, Imma. "La dansa de Sant Antoni de Caldes de Montbui: recerca i generació de nou material musical." Dins *Aportacions a la dansa catalana 2020*, ed. Montserrat Garrich, 21-31. Barcelona: Esbart Català de Dansaires, 2021. Pàg. 22.

102 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 1. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

103 Amades, Joan. *Op. cit.*, pàg. 484.

104 García Rovira, Anna Maria. Secció d'Història de l'Ateneu Barcelonès. "Revolució en temps de guerra: Catalunya, 1835-1843." 2020. Consulta 11 de juny de 2022. [<https://historia.ateneubcn.cat/2020/01/24/revolucio-en-temps-de-guerra-catalunya-1835-1843/>]

105 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 2. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

Dibuix de Gerònim Vallsmadella, primera meitat del segle XX. Vestimenta de les parelles de l'Entrada de Ball durant la segona meitat del segle XIX, segons la visió de l'artista.

ESBART CATALÀ DE DANSAIRES
ARXIU DE DANSA CATALANA

podien rebutjar.¹⁰⁶ Evidentment, hi havia una clara voluntat de festeig. En acabat, es ballaven danses populars de moda en l'època.

Els balladors de l'Entrada de Ball vestien d'etiqueta i de color negre: els homes amb una peça d'abric com és el gambeto (un capot que arribava a mitja cama) i barret de copa baixa i ales amples, mentre que les dones vestien robes de seda amb mantellines blanques i apuntades de forma plana sobre el cap.¹⁰⁷ Climent Cuspinera, en la seva *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy* de 1873, afirmava que la vestimenta femenina no havia canviat, però que els homes portaven únicament trajo negre i barret de copa alta. Declarava que feia pocs anys els balladors encara anaven amb gambeto, fins i tot per Santa Susanna, a l'agost.¹⁰⁸

La relaxació un cop abandonada la capa es fa evident en un dibuix del calderí Gerònim Vallsmadella realitzat durant la primera meitat del segle XX,¹⁰⁹ on mostra la seva visió de com acostumaven a vestir les parelles en època de Cuspinera. Curiosament, la indumentària presenta reminiscències andaluses. Ella va vestida amb vestit llarg negre amb una flor vermella al pit i guarniments de punta blanca al coll, les mànigues, la cintura i el baix. La mantellina blanca és adornada amb dues flors vermelles al capdamunt. Mentrestant, ell també trenca la uniformitat del negre, tot portant jaqueta d'aquest color, camisa blanca amb corbata vermella, armilla taronja, faixa vermella i pantalons ratllats en blanc i ocre. Al cap, un barret de copa amb una flor vermella als cabells.

106 Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Pàg. 2. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

107 Autoria desconeguda. Document manuscrit sobre l'Entrada de Ball, sense datar. Fons Amades. Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.

108 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 34.

109 Vallsmadella, Gerònim. Dibuix, sense datar [c. 1938-1941]. Aquarel·la. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

1921. Una de les fotos més antigues de la dansa.
Cal destacar que les mantellines estan posades a l'estil català: planes al damunt del cap, i no sembla que els homes portin barret.

FOTOGRAFIA: ANITA GISPERT VILA

A grans trets, la dansa es desenvolupava de la següent manera: els balladors i balladores entraven a la plaça per separat en dues fileres i aleshores les respectives parelles es donaven la mà i feien una volta a l'espai fins a constituir un cercle. S'esdevenia així la primera part de la dansa, que segons Cuspinera tenia un aire de masurca; la segona part es denominava pavana o espolsadeta, mentre la tercera era una cadena general que rebia el simple nom de dansa.¹¹⁰

En el darrer quart del segle XIX, només es ballava per la festa de l'Aplec del Remei i per Sant Antoni Abat, segons una descripció de 1890 efectuada per Francesc de Sales Maspons.¹¹¹

En l'impàs entre el segle XIX i el segle XX, els balladors eren els pagesos associats al Casino Caldense, entitat cultural fundada el 1864:¹¹² *"En nombre il·limitat de parelles es ballava per St. Antoni a la plaça del Lleó per la pagesia afiliada al Casino Caldense vestint-se amb la millor roba que posseïen i amb mantellina les balladores, havent de pagar els homes un mínim de sis pessetes per poder prendre part a la dansa, finalitzant la festa amb la interpretació de diversos balls contemporanis per tal d'esplaiar-se tot el públic."*¹¹³

Èvolució al Ball de Plaça (primera meitat del segle XX)

Arribem al 1921, any en què es documenta que se seguia ballant l'Entrada de Ball, però únicament per la festivitat de Sant Antoni i sense tota la solemnitat que la caracteritzava, donat que s'havia simplificat i reduït notablement, imposant-se un caràcter popular.¹¹⁴

Havia entrat en una certa decadència i s'executava de manera no gaire respectuosa, doncs es diu textualment que *"els balladors només es preocupen de fer xerinola i li fan perdre serietat [al ball] i fins majestuositat que abans tenia"*.¹¹⁵ Aproximadament per aquesta època, se sap que un cop acabada la dansa, els balladors obsequiaven les respectives balladores amb figures i vi bo.¹¹⁶ Més endavant, el 1932, una crònica periodística revela que la dansa *"cada any s'agafa més amb broma, tant els que la ballen com els que la veuen ballar"*.¹¹⁷ El 1936, Francesc Pujol i Joan Amades escrivien que l'Entrada de Ball era *"vivent fins fa molt poc temps a la vila de Caldes de Montbui"*.¹¹⁸ És una frase recollida al primer volum del *Cançoner Popular de Catalunya*, editat el 1936, lògicament just abans de l'esclat de la Guerra Civil. Per tant, l'Entrada es deuria estar perdent i no

110 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografia de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 36.

111 Vilaresau i Subiranas, Francesc Xavier [sota la direcció de Capmany, Aureli]. "Entrada de Ball". Text manuscrit, sense datar [c. 1938-1941]. Pàg. 1. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

112 Alcàzar Serrat, Ivan. Enciclopèdia de les Arts Escèniques Catalanes. "Casino de Caldes". Sense datar. Consulta 6 de novembre de 2022. [<https://www.institutdelteatre.cat/publicacions/ca/enciclopedia-arts-esceniques/id1904/casino-de-caldes.htm>]

113 Autoria desconeguda. "Entrada de Ball. Caldes de Montbui", sense datar [c. 1947]. Fons Comas. Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural. La datació ha estat obtinguda gràcies a l'ajuda de Sira Comamala, bibliotecària de l'esmentat arxiu.

114 Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. V. Barcelona: Salvat, 1984. Pàg. 542.

115 Capmany, Aureli. "Entrada de Ball", text manuscrit, sense datar [1921]. Pàg. 8. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

116 Capmany, Aureli. "Entrada de Ball", text manuscrit, sense datar [1921]. Pàg. 9. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

117 Un savi de Vilatrística [pseudònim]. "La diada de S. Antoni". *Esbarjo: full quincenal d'ambient calderí*, núm. 21, 17 de gener de 1932, pàg. 3-4.

118 Amades, Joan i Pujol, Francesc. *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Volum I del *Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, 1936. Pàg. 231.

1958. A inicis del segle XX les dones encara ballaven amb mantellina plana; és cap als anys cinquanta quan es popularitza la pinta.

FONS DE LA FACULTAT DE SANT ANTONI ABAT DE CALDES DE MONTBUI

es va recuperar fins al 1940, quan es va reprendre la festa després del conflicte. De totes maneres, la preocupació per la seva correcta execució era ben vigent uns anys més tard, ja que en la premsa de 1949 es digué que l'assaig general de la dansa resultava necessari *"a fin de que revista la seriedad y el atractivo popular de antaño, rescatándola del tono populachero a que había descendido."*¹¹⁹

Cap a començaments de la segona meitat del segle XX,¹²⁰ es va incorporar un pasdoble compost per Salvador Puga, que és la melodia que es feia servir com a entrada i sortida

de la plaça; el seu estil és molt diferenciat de la resta de parts i és més propi dels balls de Gitanes del Vallès.¹²¹ Tot i ser un afegit no original, s'ha convertit en un dels elements més distintius de la dansa i ja resulta inseparable de la mateixa. Creiem que aquesta innovació podria ser un bon punt per marcar la transformació definitiva de l'Entrada de Ball en el Ball de Plaça tal i com es coneix avui en dia.

La indumentària també ha experimentat variacions. En els homes, es va substituir el barret de copa alta per barret rodó o bombí. I en les dones, la col·locació de la mantellina va sofrir una alteració important. A les dues primeres dècades del segle XX encara es portava la mantellina plana, però posteriorment es va anar alçant, amb la introducció de pintes baixes i després amb pintes altes, conegudes en castellà com a "peinetas", fins a implantar-se definitivament aquestes últimes en la dècada dels anys cinquanta. Els testimonis de balladores de l'època ho corroboren, com ara Carme Vila Serra, que recorda que aleshores les noies grans lluïen pinta alta, mentre que les petites portaven la mantellina arrugada en una cinta en la seva part superior, formant una mena de cresta. Carme Canals Valdeoriola afirma haver sortit a ballar ja amb una pinta que alçava considerablement la mantellina, aproximadament l'any 1955, i Vicenta Pallarès Castelló explica el mateix pel que fa als anys seixanta.

La qüestió és que aquestes pintes altes són alienes a la indumentària tradicional catalana, manllevades de l'espanyola, especialment d'Andalusia. D'acord amb Joan Amades, *"la forma típica catalana de dur mantellina és plana*

119 Autoria desconeguda. "Las fiestas de San Antón." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 255, dissabte 15 de gener de 1949.

120 Es tracta d'una datació aproximada en atenció a la rigorosa lectura de les diverses partitures conservades a càrrec del músic Andreu Brunat. Per a més informació sobre les diferents fonts documentals per conèixer les variants de la música, vegeu: Brunat, Andreu i Cuscó, Imma. "La dansa de Sant Antoni de Caldes de Montbui: recerca i generació de nou material musical." Dins *Aportacions a la dansa catalana 2020*, ed. Montserrat Garrich, 21-31. Barcelona: Esbart Català de Dansaires, 2021.

121 *Ibid.*, pàg. 22.

damunt del cap, sense pinta que l'alci i deixar-la penjar esquena avall, totes les altres maneres són forasterismes i esnobismes."¹²² El canvi podria estar relacionat amb la voluntat de guanyar alçada, l'aportació de persones d'altres zones d'Espanya o un emmirallament dels usos de les processons, en auge a l'època del nacionalcatolicisme franquista.

Una dansa viva (segles XX-XXI)

El Ball de Plaça compta amb una estructura de suite, cosa que significa que es tracta d'un recull de danses que formen una unitat i que poden tenir una antiguitat dispar. Les parts són: entrada, dansa, pavana, corrandes, espolsadeta o sardana, passos, rotllana o tira-li,¹²³ per acabar amb la mateixa música que l'entrada, que com s'ha dit anteriorment, va ser composta per Salvador Puga. Les parelles s'agafen de les mans i tant en l'entrada com en la sortida saltironegen vivament, movent la mà lliure d'endins cap a enfora, ells l'esquerra agitant el barret i elles la dreta amb el mocador. L'antiga Entrada de Ball no desapareix del tot: perviu en les formes actuals i en la vessant executada pel grup folklòric, del qual se'n parlarà més endavant. Simplement ha viscut un procés de popularització, comú en moltes danses vives, que s'han anat adaptant als usos, costums i gustos de les següents generacions.

A inicis del segle XX, la dansa era ballada per un únic grup, el de banderers;¹²⁴ a mitjans de segle s'hi afegí una colla d'infants. Seguidament, es ballaven altres balls de moda en l'època, costum que encara persistia als anys cinquanta.

1957. Després del Ball de Plaça, l'orquestra tocava altres peces de ball.

FOTO CEDIDA PER RAMON GASPAR

¹²² Amades, Joan. *Notes d'indumentària*. Barcelona: El Mèdol, 2003 [edició facsímil de l'obra original de 1936]. Pàg. 53.

¹²³ Brunat, Andreu i Cuscó, Imma. "La dansa de Sant Antoni de Caldes de Montbui: recerca i generació de nou material musical." Dins *Aportacions a la dansa catalana 2020*, ed. Montserrat Garrich, 21-31. Barcelona: Esbart Català de Dansaires, 2021. Pàg. 22.

¹²⁴ *Ibid.*, pàg. 22.

1965. Antigament la dansa només era ballada pels banderers, però posteriorment s'hi afegí una colla d'infants.

FOTOGRAFIA: JOSEP POCH MONSERRAT

A la segona meitat del segle XX, després de ballar, es convidava les colles a un berenar al Casino i a altres bars del poble.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER MONTSERRAT BLANCAFORT

Finalment, els assistents es dirigien al Casino, on la Junta de la Facultat repartia figues i vi bo durant la mitja part del ball de tarda que allà s'hi celebrava.¹²⁵ Una crònica de 1951 ho descriu: *"Llegada la tarde llenóse la Plaza Mayor en donde ballaron la típica danza una colla de señoritas y jóvenes de 16 a 20 años y otra infantil, mereciendo aplausos. Celebróse a continuación en el Casino Caldense la tradicional figada con el correspondiente vi bo. Con decir que se masticaron 130 kgs. de higos de Fraga y que se repartieron 3.200 panecillos durante el oficio de la mañana y la merienda de la tarde, daremos una idea del colorido de la fiesta."*¹²⁶

No obstant, la distribució del refrigeri esmentat es va interrompre perquè la gent es barallava i s'apedregava amb els

fruits, tal i com s'explica en la premsa de 1958: *"Y después... Dios nos libre de tener que transitar a pie por el salón-café casinista. Si no, que lo digan el servicio de limpieza del citado salón-café. Sólo con paleta y rasqueta, y algo más, se pudieron quitar los pegotes de pasta de higo engastados hasta la misma entraña del mosaico. Significativas huellas en fin, de una titánica lucha cuerpo a cuerpo para hacerse con el preciado fruto seco, a costa – ¡qué pena! – de revivir por unos momentos y con las naturales diferencias, unas escenas que nos recuerdan en cierto modo, los campos de concentración."*¹²⁷ Per tant, des de 1968 se substituï el repartiment de figues per la seva inclusió dins d'un paquet com a obsequi que la Facultat ofereix a cada soci.¹²⁸ Paral·lelament, les parelles de balladors eren convidades a un berenar en un bar del poble, com ara els desapareguts ca la Pepeta xerraire¹²⁹ (a la plaça de la Font del Lleó) o cal Pau Quico (al carrer Pi i Maragall).

L'interès de la població per ballar ha propiciat l'aparició de nombroses colles entre finals dels anys setanta i l'actualitat. Balladors i balladores s'han d'apuntar a una llista gestionada pel Casino, on una setmana abans es duren a terme els assajos, que són conduïts per un grup de persones voluntàries que ensenyen a ballar. Les primeres recordades són Jaume Serra, seguit de Pere Tura, Mariàngela Serra, Joan Solé i Imma Serra. A continuació, han ajudat Pepita Badia o Maria Carme Navarro, entre d'altres, mentre que des de l'any 1996 fins a l'actualitat, la responsable és Vicenta Pallarès Castelló (que començà a implicar-s'hi des de 1975), juntament amb Maria Carmen Laglera, Maria Alba Ambròs, Mònica Ambròs i Núria Marès.

125 Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006. Pàg. 207.

126 Autoria desconeguda. "Noticario breve: la fiesta de San Antón." *Montbui: una semana de vida local*, núm. 355, dissabte 20 de gener de 1951.

127 Autoria desconeguda. "Els Tres Tombs." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm. 701, dissabte 1 de febrer de 1958.

128 Autoria desconeguda. "Noticario." *Montbui: una semana de vida caldense*, núm. 1189, divendres 20 de gener de 1968, pàg. 5. Se'n dona notícia breument: "[...] aunque no haya «figues ni vi bó», al menos que haya juventud, dinero y amor."

129 Solè, Mercè. *Festa de Sant Antoni Abat: 125 anys de tradició*. Sant Feliu de Llobregat: Mirador, 1998. Pàg. 17.

Mentre que la majoria de participants practiquen el popular Ball de Plaça, s'ha fet un important esforç per recuperar la dansa primigènia, que no és una altra que l'Entrada de Ball. Això s'esdevingué l'any 1978,¹³⁰ en què una comissió de la Facultat de Sant Antoni Abat va rescatar les formes originals. A tal efecte, es creà un grup anomenat folklòric o tradicional, a càrrec de Mariàngela Serra i Joan Puigdomènech, que estava integrat per sis parelles. Portaven indumentària cedida pels responsables del Ball del Ciri de Castellterçol,¹³¹ que deixaren de prestar-la el 1980.¹³² Els vestits femenins estaven inspirats en la indumentària tradicional de les pubilles catalanes, amb un gipó de vellut negre, faldilles rosades i verdoses amb teixit llavorat a la jacquard, davantal de punta negra, mitges blanques i sabates negres amb aplicació de sivella metàl·lica i llaç. Es complementava amb mantellina blanca alçada amb pinta i mitenes de reixa. Els homes portaven barret de copa, jaqueta negra de vellut amb una capa a sobre (el color del folre combinant amb la faldilla de la balladora), camisa blanca amb llaç, faixa vermella, calces de vellut negres, mitges blanques i sabates negres amb sivella i llaç.

L'Esbart Dansaire de Caldes de Montbui es va fundar l'any 1982¹³³ i es va comprometre a organitzar l'assaig del mencionat grup folklòric.¹³⁴ Al llarg dels anys vuitanta,

- 130 Autoria desconeguda. "40 anys de la dansa a Caldes". *El 9 Nou*, 19 de gener de 2018. Pàg. 34.
- 131 Autoria desconeguda. "40 anys de la dansa a Caldes". *El 9 Nou*, 19 de gener de 2018. Pàg. 34.
- 132 Autoria desconeguda. "Sant Antoni: tot Caldes al carrer." *Setmanari Montbui*, núm. 113, dissabte 26 de gener de 1980, en portada.
- 133 Agrupament d'Esbarts Dansaires. "Els esbarts dansaires." Sense datar. Consulta 4 de novembre de 2022. [<https://esbarts.cat/gentidoc/els-esbarts-dansaires?page=35>]
- 134 Acord entre la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui i l'Esbart Dansaire de Caldes de Montbui. Caldes de Montbui, 7 de novembre de 1983. Pàg. 1. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

1978-1980

Quan es va incorporar el grup folklòric, el vestuari va ser cedit pels responsables dels balls de Castellterçol: barret de copa, capes i faldilles que alternaven el color verd i el rosa, i mantellina alçada amb pinta.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER POCH

1981-1995

Els següents anys es van utilitzar vestits propis fets a semblança dels primers. Al cabell de les noies s'hi disposava una pinta baixa que alçava molt poc la mantellina.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER PEP GASPAR

1995-1997

El vestuari va evolucionar: barret de copa, capes amb esclavina totes negres, cabell recollit amb gandalla i a sobre mantellina plana i faldilles d'un sol color daurat. Tanmateix, els conjunts femenins seguien estant inspirats en la indumentària tradicional de les pubilles catalanes.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER ROSABEL MATEU

1998-actualitat

El 1998 es crea el vestuari actual, reproducció de la indumentària original més sòbria i solemne: gipons i faldilles negres i abric amb esclavina del mateix color.

FOTOGRAFIA CEDIDA PER MARIA MARTÍNEZ

els vestits experimentaren petits canvis: les noies abandonaren la pinta alta en favor d'una molt baixa que alçava mínimament la mantellina, i els nois canviaren la faixa vermella per una de blanca. A principis dels noranta és quan l'evolució es va fer més evident, encara que el vestit femení continuava sent el de les pubilles. Les faldilles seguiren sent llavorades a la jacquard, però s'uniformitzaren en color daurat, i el cabell es recollia en una gandalla de ganxet, sobre la qual es disposava la mantellina plana. La capa masculina amb el folre de colors va ser substituïda per una altra de feltre amb esclavina, tota de color negre. Malgrat que l'Esbart va cessar la seva activitat el 1994,¹³⁵ un altre grup de joves va prendre el relleu, cosa que en va assegurar la continuïtat.

El 1998, la Facultat encarregà una nova investigació per tal de perfilar els passos de l'Entrada de Ball i recupear una vestimenta més acurada històricament parlant. L'estudi va córrer a càrrec d'Ascensi Laglera i Remei Ventura,¹³⁶ que alhora formaven part d'una comissió integrada també per Pepi Badia, Maria Francisco i Mariàngela Serra.

Per una banda, es definí la tècnica de la dansa original, que és aquesta, segons Vicenta Pallarès: *"es desenvolupa en la distribució circular de sis parelles que passen solemnement al voltant de la plaça durant la primera part de la melodia. Després s'encaren, es deixen de les mans per iniciar un moviment de ziga-zaga, les noies comencen paonant cap endins i els nois cap enfora obrint i tancant*

135 Coll Garcia, Maria. "Sant Antoni 1998-2022", 2022. Llistat inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

136 Manyosa i Ribatallada, Tomàs. "Les danses vives del Vallès." Ponència presentada al IV Curs d'Història del Vallès, octubre-novembre 2017. Dins *El Vallès: festa, cultura popular i patrimoni cultural immaterial. Recull de ponències del IV Curs d'Història del Vallès*, ed. Fundació Bosch i Cardellach, 131-135. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 2018. Pàg. 134.

*els braços, mentre els peus marquen passets i saltirons puntejats al compàs de la música. La dansa acaba amb un ristol i es continua amb una rodona per fer un punteig més saltat i puntejat que el primer, anomenat el tira-li tira-li, que és la forma musical més reconeguda de la dansa actual".*¹³⁷

D'altra banda, es proposaren nous conjunts que perduren a dia d'avui, en els que predomina el color negre: els nois amb barret de copa, abric amb esclavina de feltre, armilla de teixit llavorat a la jacquard, camisa, mocador al coll, calces de vellut, mitges i sabates amb aplicació de sivella metàl·lica i llaç; les noies amb mantellina plana, gipó de teixit llavorat a la jacquard amb aplicacions de lluentons, granadura i cinta de vellut, faldilla del mateix material i aplicacions, mitges, i per últim, sabates igualment amb sivella i llaç. En contraposició, els integrants del Ball de Plaça van vestits amb roba formal actual, portant mocador a la mà i mantellina alçada amb pinta alta per a les dones i barret rodó per als homes.

Els grups participants del Ball de Plaça ballen en el següent ordre: colles infantils (ordenades segons edat), una colla d'adolescents, la dels veterans (formada el 2017 per nostàlgics i experts que segueixen gaudint de la dansa), el grup folklòric (incorporat el 1978, l'únic que executa la tradicional Entrada de Ball), la colla dels banderers i, per últim, el ball de casats (a partir de 1971,¹³⁸ com a colofó, els portabanderes i tots els que han ballat amb ells poden repetir, usualment amb un familiar o persona de més edat).

La música sempre havia estat interpretada per diverses orquestres, entre elles una de local anomenada Els Trobadors,¹³⁹ fins que als anys vuitanta, coincidint amb l'elevat nombre de parelles balladores, la Junta de la Facultat encarregà una nova instrumentació a una cobla, fent-ne un enregistrament sonor que ha perdurat fins l'any 2018. Un any després, el 2019, es prengué la iniciativa de recuperar la música en viu,¹⁴⁰ fita que s'assoleix gràcies a la investigació anteriorment mencionada de la musicòloga Imma Cuscó i el músic Andreu Brunat. Cuscó i Brunat localitzaren el material musical existent (partitures, partícels, enregistraments, etc.), el compararen i en generaren material nou per ser interpretat per una cobla, prenent com a referència la instrumentació atribuïda al músic Joaquim Serra (1907-1957).¹⁴¹ Així doncs, el ball de Sant Antoni de 2019 va ser doblement especial, ja que va comptar amb la interpretació en viu a càrrec de la Cobla Ciutat de Granollers, dirigida per Andreu Brunat, i també es va estrenar la remodelació de la plaça de la Font del Lleó, iniciada l'any anterior.

137 Pallarès, Vicenta. "Un passeig solemne i senyorívol." *Vallesos* 1 (2011): 74-75. Pàg. 75.

138 Autoria desconeguda. "Se celebró la Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.336, dissabte 23 de gener de 1971, pàg. 4.

139 Solè, Mercè. *Festa de Sant Antoni Abat: 125 anys de tradició*. Sant Feliu de Llobregat: Mirador, 1998. Pàg. 55.

140 Brunat, Andreu i Cuscó, Imma. "La dansa de Sant Antoni de Caldes de Montbui: recerca i generació de nou material musical." Dins *Aportacions a la dansa catalana 2020*, ed. Montserrat Garrich, 21-31. Barcelona: Esbart Català de Dansaires, 2021. Pàg. 22.

141 *Ibid.*, pàg. 24-25.

EL CANVI DE BANDERA

El colofó de la festa de Sant Antoni Abat és l'acte de lliurament o canvi de bandera, que es complementa amb un ball de gala popularment conegut com a ball de nit. Té lloc al Casino de Caldes, que la Facultat de Sant Antoni lloga a tal efecte.

Recordem que, al llarg del segle XX, entre el Ball de Plaça i el lliurament de l'estendard se succeïen altres actes que no han tingut continuïtat en l'actualitat. Per exemple, el berenar amb el qual s'obsequiava els balladors, el repartiment de figures per part de la Junta de la Facultat i un ball de tarda, amb el Casino com a ubicació. Es té constància que a les festes de l'any 1944 se celebrà el ball de tarda i posteriorment l'altre a la nit,¹⁴² dues activitats que coexistiren durant força temps. Es perden les notícies del ball de tarda entorn a la dècada dels vuitanta, quan Andreu Canals escriví: "*En la nostra festa, farcida d'actes, no hi manca tampoc un espectacle a la tarda en el saló del Casino, obert a tot el poble, i el ball de societat a la nit, per a fer convivència entre els associats i simpatitzants, procedint a deixar l'agulla enfilada per a un altre any, fent el lliurament simbòlic de la bandera als banderers de l'any vinent, prèviament anomenats en assemblea de la Facultat.*"¹⁴³ Notem que menciona un espectacle, sense concretar-ne la tipologia, i és que el ball de tarda va anar deixant pas a altres tipus d'entreteniment, com ara el concert amb orquestra que té lloc en l'actualitat, també al Casino.

Es coneix l'existència d'un esdeveniment nocturn des del darrer terç del segle XIX, quan la diada de Sant Antoni estava plenament consolidada, segons consta a la guia de Climent Cuspinera: "*Por la noche hay baile particular en algún salón de los de la villa.*"¹⁴⁴ D'aquesta breu frase se'n pot extreure que l'espectacle no semblava incloure el canvi de bandera; almenys, l'autor no el menciona, i creiem que és un acte de prou importància com per citar-lo en una crònica exhaustiva de la festa. A més, el ball era de caràcter privat i no tenia una ubicació definida.

Hi va haver un moment determinat, a la primera meitat del segle XX, en què es decidí emplaçar aquest ball de societat al Casino de Caldes, antigament anomenat Casino Calderense, que és una entitat cultural i recreativa fundada l'any 1864.¹⁴⁵ A la premsa calderina, se'n troben notícies des del 1932,¹⁴⁶ encara que en aquest any tampoc es menciona el lliurament de l'estendard, cerimònia que sí que se citarà en les revistes al llarg dels anys cinquanta en endavant. És possible que ambdós actes es plantegessin junts des del primer moment que es va decidir que tinguessin lloc al Casino i, sens dubte, obeeixen a una voluntat de dotar la festa d'un major esplendor.

Prèviament a l'acte, es feia un sopar a la casa del portabandera, primer únicament amb els banderers entrants i sortints, fins que als anys seixanta s'hi afegiren les persones

142 Comissió de la festa de Sant Antoni Abat. Anunci "Fiesta S. Antonio Abad – Año 1944. Caldas de Montbuy." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 3, dissabte 15 de gener de 1944.

143 Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11. Pàg. 11.

144 Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899. Pàg. 36.

145 Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006. Pàg. 62.

146 Un savi de Vilatrística [pseudònim]. "La diada de S. Antoni". *Esbarjo: full quinzenal d'ambient calderí*, núm. 21, 17 de gener de 1932, pàg. 3-4.

acompanyants.¹⁴⁷ A les deu del vespre s'hi presentava la Junta de la Facultat, que menjava amb la resta d'assistents coca i vi bo, i obsequiava tothom amb una "fària" o cigar.¹⁴⁸

Banderers i bandereres es vesteixen de gala i arriben acompanyats en comitiva al Casino, tot portant teies enceses.¹⁴⁹ Els portabanderes de l'any entren al saló, on fan dues voltes tot onejant la bandera i, en acabat, s'aturen al mig de l'espai. Tot seguit acudeixen els quatre successors acompanyats de membres de la Junta de la Facultat. Els protagonistes entrants i sortints se saluden i es lliura l'estendard als que exerciran funcions l'any següent. Aquests repeteixen l'acció d'onejar la bandera mentre donen dues voltes per la sala, seguits dels seus predecessors. A continuació, els quatre banderers i les seves parelles obren el vals, al qual s'uneixen els representants de l'any anterior i del següent. En altres moments de la vetllada, l'orquestra toca peces en què s'hi poden afegir tots els assistents.

Una altra activitat de la nit és el sorteig de la tradicional rifa, en què es fa entrega del valor equivalent a un porc, un xai i un parell de pollastres. Anteriorment, el benefici recollit era destinat a l'Hospital Asil Santa Susanna¹⁵⁰ de la vila, un centre fundat l'any 1386 i que existí com a tal fins a l'any 1978, quan el nou edifici es destinà exclusivament a residència

geriàtrica.¹⁵¹ També s'aprofita per fer el lliurament de premis a les millors carrosses guarnides de la cavalcada dels Tres Tombs¹⁵² i homenatjar antics banderers, concretament en el 50è i 25è aniversari de les seves funcions.

1977. El Casino és l'escenari del ball de nit, i cap a mitjans del segle XX, també es feia un ball de tarda i un repartiment de figures, que es va mantenir fins al 1968.

FOTO CEDIDA PER EMMA ANGLÍ

147 Solè, Mercè. *Festa de Sant Antoni Abat: 125 anys de tradició*. Sant Feliu de Llobregat: Mirador, 1998. Pàg. 19.

148 Baulenas, Montserrat. "Estudi local de la festa de Sant Antoni Abat a la vila vallesana de Caldes de Montbui – II." *La Tortuga* 29 (1978): s/n. Pàg. s/n.

149 L'ús de teies enceses pot remetre a ritus pagans, però també a la vinculació de Sant Antoni Abat amb el foc. De fet, les fogueres són presents a la celebració del sant a diversos pobles d'arreu de Catalunya i de la Comunitat Valenciana.

150 Autoria desconeguda. "Facultad de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.190, dissabte 27 de gener de 1968, pàg. 5.

151 Fundació Santa Susanna. "Història: el nostre passat." 2022. Consulta 18 de novembre de 2022. <https://www.fundaciostasusanna.cat/la-fundacio/historia/>

152 Generalitat de Catalunya. Patrimoni festiu de Catalunya. "Festa de Sant Antoni de Caldes de Montbui." 2022. Consulta 16 de juliol de 2022. [<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Festes-i-elements-festius-catalogats-o-declarats/Sant-Antoni/Festa-de-Sant-Antoni-de-Caldes-de-Montbui>]

CRONOLOGIA

Cap als segles XVI-XVII: sorgiment de l'Entrada de Ball a Caldes de Montbui.

1667: primera referència documental de la festa, trobada al llibre d'actes de la Confraria de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

1712: primera bandera coneguda de la Confraria de Sant Antoni Abat.

Segle XIX: probable confecció d'una segona bandera en substitució de l'anterior.

A partir de 1835: introducció generalitzada de balls en les festes de Sant Antoni a tota Catalunya, segons el folklorista Joan Amades.

1873: primera edició de la *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy* de Climent Cuspinera Oller. S'hi descriu una celebració ja consolidada.

1915: primera constància documental i fotogràfica de l'existència de banderers, tots ells masculins.

1930: tercera bandera i la primera que es coneix que sigui de la Facultat.

1932: notícia més antiga trobada sobre el ball de nit, que també devia incloure l'acte de lliurament de bandera.

1940: represa de la festa després de la Guerra Civil. S'han pogut salvar la bandera i un plat petitori. Socis i

diversos particulars paguen una nova escultura del sant i un tabernacle per treure-la en la processó.

Cap als anys 50: incorporació del pasdoble compost per Salvador Puga a l'inici i al final del Ball de Plaça. Consolidació definitiva de l'ús de la pinta per alçar la mantellina de les balladores.

Cap als anys 50: sorgiment espontani del vermut o aperitiu la setmana abans de la celebració.

1955: quarta bandera, brodada a mà per Rosa Sagalés Torras.

1967: decisió de canviar la celebració del 17 de gener (dia del sant) al diumenge següent.

1969: inclusió per primer cop de bandereres femenines.

1971: darrer any de la processó abans de la cavalcada dels Tres Tombs.

1978: recuperació de la tradicional Entrada de Ball mitjançant l'actuació del grup folklòric.

1993: constitució oficial de l'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui, que és registrada al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya.

1998: recuperació d'una vestimenta històricament acurada per als balladors i balladores del grup folklòric.

1998: cinquena bandera, brodada a mà i a màquina de pedal per Maite Santacreu Tura, sobre la tela confeccionada per Joana Riera Rovira.

2002: celebració del vermut al Pavelló Municipal d'Esports de la Torre Roja.

2014: sortida i arribada dels Tres Tombs a la zona del Tint, en comptes de la plaça de l'Església i de la casa del portabandera, respectivament.

2016: inscripció de la festa en el Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya de la Generalitat de Catalunya.

2019: recuperació de la música en viu del Ball de Plaça gràcies a una investigació realitzada per la musicòloga Imma Cuscó i el músic Andreu Brunat. Inauguració de la remodelació de la Plaça de la Font del Lleó.

2021: interrupció de la festa degut a la pandèmia de la Covid-19.

2022: ingrés per primera vegada de dones a la Junta de la Facultat de Sant Antoni Abat.

2023: Caldes de Montbui és proclamada capital catalana dels Tres Tombs.

BIBLIOGRAFIA

Agrupament d'Esbarts Dansaires. "Els esbarts dansaires." Sense datar. Consulta 4 de novembre de 2022. [https://esbarts.cat/gentidoc/els-esbarts-dansaires?page=35]

Alaix i Gimbert, Tània. "Frontal, pal·li, taula, antependi: una qüestió terminològica." Dins *Quaderns del Museu Episcopal de Vic, VIII, 2015-2016*, dir. Josep M. Riba, 97-111. Vic: Museu Episcopal de Vic, 2017.

Alcázar Serrat, Ivan. Enciclopèdia de les Arts Escèniques Catalanes. "Casino de Caldes". Sense datar. Consulta 6 de novembre de 2022. [https://www.institutdelteatre.cat/publicacions/ca/enciclopedia-arts-esqueniques/id1904/casino-de-caldes.htm]

Amades, Joan i Pujol, Francesc. *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i de sonadors*. Volum I del *Cançoner Popular de Catalunya*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, 1936.

Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. I. Barcelona: Salvat, 1984.

Amades, Joan. *Costumari Català: el curs de l'any*, vol. V. Barcelona: Salvat, 1984.

Amades, Joan. *Notes d'indumentària*. Barcelona: El Mèdol, 2003 [edició facsimil de l'obra original de 1936].

Baulenas, Montserrat. "Estudi local de la festa de Sant Antoni Abat a la vila vallesana de Caldes de Montbui – I." *La Tortuga* 27-28 (1978): s/n.

Baulenas, Montserrat. "La festa de Sant Antoni." Dins *XIX Ronda Vallesana: Caldes de Montbui, 25 d'octubre de 1998*, ed. Unió Excursionista de Sabadell, 129-133. Sabadell: Unió Excursionista de Sabadell, 1998.

Borau i Morell, Cristina. "El sistema beneficial en la Barcelona del segle XIV: la conjunció de la religiositat, l'economia i l'art." *Anuario de Estudios Medievales* 28 (1998): 709-728.

Bosch Martínez, Laura. Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. "Església parroquial de Santa Maria de Caldes de Montbui." 2008. Consulta 3 de novembre de 2022. [https://patrimonicultural.diba.cat/element/esglesia-parroquial-de-santa-maria]

Brunat, Andreu i Cuscó, Imma. "La dansa de Sant Antoni de Caldes de Montbui: recerca i generació de nou material musical." Dins *Aportacions a la dansa catalana 2020*, ed. Montserrat Garrich, 21-31. Barcelona: Esbart Català de Dansaires, 2021.

Busquets, Xavier. Immaterial Vallès. "La Festa de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui." 2020. Consulta 16 de juliol de 2022. [https://www.immaterialvalles.cat/inventari/19/62]

Canals, Andreu. "La nostra festa de Sant Antoni." *La Tortuga* 115 (1987): 10-11.

Capdevila i Werning, Caterina. "Les confraries del Roser a la Diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 48 (2007): 127-150.

Capmany, Aureli. *Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes*, vol. I. Barcelona: Dalmau i Jover, 1950.

Ciurana Prast, Judit i Gavarró Rodríguez, Núria. "Un litigi dins la Confraria de la Minerva de Valls (1752): la crisi del sistema gremial al segle XVIII." *Quaderns de Vilaniu* 46 (2004): 3-40.

Cuspinera Oller, Climent. *Guía-cicerone del viajero o bañista en Caldas de Montbuy*. Barcelona: Tipografía de la Casa Provincial de Caridad, 1899.

Delger Bueno, Joaquim. *Impressions i records: reflexes de tota una vida pel Dr. Joaquim Delger Bueno*, Prev. Barcelona: Tallers Gràfics de M. Sitjar Batlle, 1962.

Escrigas, Griselda. "Sant Antoni de Caldes: d'abanderada a abanderada." *El Punt Avui*, 16/01/2015. Consulta 29 de novembre de 2022. [https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/813786-drabanderada-a-abanderada.html]

Fundació Santa Susanna. "Història: el nostre passat." 2022. Consulta 18 de novembre de 2022. <https://www.fundaciostasusanna.cat/la-fundacio/historia/>

Garcia Carrera, Raimundo. *Incendi a l'església parroquial de Caldes de Montbui l'any 1907*. Caldes de Montbui: l'autor, 1984.

Garcia Rovira, Anna Maria. Secció d'Història de l'Ateneu Barcelonès. "Revolució en temps de guerra: Catalunya, 1835-1843." 2020. Consulta 11 de juny de 2022. [<https://historia.ateneubcn.cat/2020/01/24/revolucio-en-temps-de-guerra-catalunya-1835-1843/>]

Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, Drets i Memòria. "Guia d'entitats: Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui." 1993. Consulta 16 de novembre de 2022. [https://justicia.gencat.cat/ca/serveis/guia_d_entitats/?idEntitat=16031#]

Generalitat de Catalunya. Patrimoni festiu de Catalunya. "Festa de Sant Antoni de Caldes de Montbui." 2022. Consulta 16 de juliol de 2022. [<http://patrimonifestiu.cultura.gencat.cat/Festes-i-elements-festius-catalogats-o-declarats/Sant-Antoni/Festa-de-Sant-Antoni-de-Caldes-de-Montbui>]

Llop, Irene. *L'aigua que cura: història de l'Hospital de pobres de Santa Susanna*. Caldes de Montbui: Ajuntament de Caldes de Montbui, 2019.

Manyosa i Ribatallada, Tomàs. "Les danses vives del Vallès." Ponència presentada al IV Curs d'Història del Vallès, octubre-novembre 2017. Dins *El Vallès: festa, cultura popular i patrimoni cultural immaterial. Recull de ponències del IV Curs d'Història del Vallès*, ed. Fundació Bosch i Cardellach, 131-135. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 2018.

Mata de la Cruz, Sofia. "Un plat petit procedent de Blancafort, al Museu Diocesà de Tarragona." *Aplec de Treballs (Montblanc)* 34 (2016): 279-281.

Moreu-Rey, Enric. *La rogalia de Caldes de Montbui: repertori històric de noms de lloc i de noms de persona*. Barcelona: Teide, 1962.

Pallarès, Vicenta. "Un passeig solemne i senyorívol." *Vallesos* 1 (2011): 74-75.

Polo, Carme. *La festa de Sant Antoni Abat: 1873-2023, 150 anys a Caldes de Montbui*. Caldes de Montbui: Facultat de Sant Antoni Abat, 2022.

Serrat i Blancafort, Xavier. "Sant Antoni 1950." *Setmanari Montbui*, 16 de gener de 2004 (extra de Sant Antoni Abat). També es pot consultar a la pàgina web de l'autor: <https://www.xavierserrataricles.cat>

Sierra i Valentí, Xavier. "El retaule de Sant Antoni Abat, l'ergotisme i els antonians." *Gimbernat* 75 (2021): 169-180.

Solà, Fortià. *La Santa Majestat de Caldes de Montbui: monografia històrica*. Barcelona: Imp. i Llib. La Bona Parla, 1934.

Solà, Fortià. *La Mare de Déu del Remei (Caldes de Montbui)*. Barcelona: Imp. La Bona Parla, 1936.

Solè, Mercè. *Festa de Sant Antoni Abat: 125 anys de tradició*. Sant Feliu de Llobregat: Mirador, 1998.

Soler, Marc. *Història de la Torre Mari-mon*. Caldes de Montbui: Ajuntament de Caldes de Montbui, 2018. Pàg. 30.

Tricuera Mestre, Laura. *L'Abans. Caldes de Montbui: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efadós, 2006.

DOCUMENTACIÓ D'ARXIU

Acord entre la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui i l'Esbart Dansaire de Caldes de Montbui. Caldes de Montbui, 7 de novembre de 1983. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Autoria desconeguda. Text manuscrit sobre l'Entrada de Ball, sense datar. Fons Amades. Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.

Autoria desconeguda. "Entrada de Ball. Caldes de Montbui", sense datar [c. 1947]. Fons Comas. Arxiu de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.

Bial, Joan. "Entrada de Ball Caldes de Montbui", text manuscrit, sense datar [c. 1930]. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

Capmany, Aureli. "Entrada de Ball", text manuscrit, sense datar [1921]. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

Clotet, Joan. "Relació portabanderes", sense datar. Llistat inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Coll Garcia, Maria. "Sant Antoni 1998-2022", 2022. Llistat inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Confraria de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui. *Llibra de Antradas y de Exidas y Apocas de la Confraria de St Antoni de lo any 1667, 1667-1734*. Arxiu de l'església parroquial de Santa Maria de Caldes de Montbui.

Estatuts socials de l'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui. Caldes de Montbui, 22 de desembre de 1991. Signats per Joan Puigdomènech, president, i Joan Bellavista, secretari. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Gutiérrez Herrera, Marina. "La fiesta de Sant Antoni Abat en Caldes de Montbui." Treball inèdit per a l'assignatura d'Antropologia. Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Sense datar. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Mussons i Salabert, Rosa. "La diada de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui." Treball inèdit per a una assignatura desconeguda. Centre acadèmic desconegut. Curs 1981-1982. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Resolució per a la inscripció de l'Associació Cultural Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui al Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 22 de març de

1993. Signat per Pau Salvador i Corderch, director general de Dret i d'Entitats Jurídiques del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Serra, Mariàngela. "El Ball de Plaça - orígens de l'Entrada de Ball", 2003. Text inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Serra, Mariàngela. *Elecció dels "abanderadus"*, 2003. Text inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Vallsmadella, Gerònim. Dibuix, sense datar [c. 1938-1941]. Aquarel·la. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

Ventura, Remei i Laglera, Ascensí. "La dansa de S. Antoni", 2003. Text inèdit. Arxiu de la Facultat de Sant Antoni Abat de Caldes de Montbui.

Vilaresau i Subiranas, Francesc Xavier [sota la direcció de Capmany, Aureli]. "Entrada de Ball", text manuscrit, sense datar [c. 1938-1941]. Esbart Català de Dansaires. Arxiu de dansa catalana.

NOTÍCIES DE PREMSA

Autoria desconeguda. "Las fiestas de San Antón." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 255, dissabte 15 de gener de 1949.

Autoria desconeguda. "La Tradicional Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 306, dissabte 31 de gener de 1950.

Autoria desconeguda. "Noticiero breve: la fiesta de San Antón." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 355, dissabte 20 de gener de 1951.

Autoria desconeguda. Anunci "Facultad de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 402, dissabte 5 de gener de 1952.

Autoria desconeguda. "Els Tres Tombs." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 701, dissabte 1 de febrer de 1958.

Autoria desconeguda. "Los «Tres Tombs» fueron celebrados con extraordinaria animación." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 750, dissabte 24 de gener de 1959.

Autoria desconeguda. "Los Arrieros se modifican." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.139, dissabte 14 de gener de 1967.

Autoria desconeguda. "Noticiero." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1189, divendres 20 de gener de 1968.

Autoria desconeguda. "Facultad de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.190, sábado 27 de enero de 1968.

Autoria desconeguda. "Se celebró la Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.336, dissabte 23 de gener de 1971.

Autoria desconeguda. "Fiesta de San Antonio Abad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.386, sábado 29 de enero de 1972.

Autoria desconeguda. "Sant Antoni, dia gran." *Setmanari Montbui*, núm. 113, dissabte 26 de gener de 1980.

Autoria desconeguda. "Sant Antoni: tot Caldes al carrer." *Setmanari Montbui*, núm. 113, dissabte 26 de gener de 1980.

Autoria desconeguda. "Fi de trajecte al Tint: les famílies dels abanderats seguiran convidant al tast." *El 9 Nou*, 17 de gener de 2014.

Autoria desconeguda. "40 anys de la dansa a Caldes." *El 9 Nou*, 19 de gener de 2018.

Antónius, Marco [pseudònim]. "Ante la Fiesta de San Antonio Abad: mañana será solemnemente bendecida la nueva Bandera de la Facultad." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 599, dissabte 14 de gener de 1956.

Comissió de la festa de Sant Antoni Abat. Anunci "Fiesta S. Antonio Abad – Año 1944. Caldas de Montbuy." *Montbuy: una semana de vida local*, núm. 3, dissabte 15 de gener de 1944.

Del Xiprer, Salvador. "Tipismo caldense de la Fiesta de «Els Tres Tombs»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 651, dissabte 26 de gener de 1957.

Rosàs Casas, Miquel. "La tradició en la transició." *Setmanari Montbui*, núm. 19, dissabte 28 de gener de 1978.

Un savi de Vilatrística [pseudònim]. "La diada de S. Antoni". *Esbarjo: full quinzenal d'ambient calderí*, núm. 21, 17 de gener de 1932.

Vall-Llovera, J. i Ancesa, I. "Avui: La «Facultad de San Antonio Abad»." *Montbuy: una semana de vida caldense*, núm. 1.431, dissabte 20 de gener de 1973.

**Ajuntament de
Caldes de Montbui**

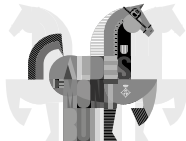

THERMALIA

MUSEU D'ART I PATRIMONI
OFICINA DE TURISME

**Diputació
Barcelona**

CAPITAL CATALANA DELS
3 TOMBS
2023 C

Exposició *Història de la festa de Sant Antoni Abat a Caldes de Montbui: 1667-2023, 356 anys documentats*, al Museu Thermalia de Caldes de Montbui

FOTOGRAFIA: JORDI SERRA

Ajuntament de
Caldes de Montbui